



Turizm Tarihinin Kaynakları - 4

Murat HANİLÇE

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Anatolia'nın bu sayısında arşivler ve seyahatnamelerle ilgili yazılarımızın dördüncüsündeyiz. Köşemizin dördüncü yazısında Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivine, 15. yüzyıl seyyahları ve onların kaleme aldığı seyahatnamelere kapı aralayacağız.

I. KISIM: TURİZM TARİHİ ARAŞTIRMALARI İÇİN ARŞİVLER-4

Turizm Tarihi İçin Önemli Bir Arşiv Defter-i Hakanî'den Günümüze Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) Arşivi

Osmanlı Devleti, resmî belgelerin muhafazasına büyük önem atfetmiştir. Osmanlı Devleti'nden günümüze gelen belgelerin korunduğu arşivlerden birisi de Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşividir¹. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün temeli, Defterhane-i Hakanî teşkilatına dayanmaktadır. Genel Müdürlüğün arşi-

vinde 26 ülkeye ait özel mülkiyete konu olan tapu kayıtları ile 15. yüzyıldan itibaren askerî, idari, mali ve sosyal amaçlarla yapılan sayımların kayıtlarını içeren Tapu Tahrir Defterleri bulunmaktadır. Genellikle okuması oldukça zor olan siyakat yazı türünün kullanıldığı bu defterlerin en yaygın türleri; Mufassal, İcmal ve Evkaf Defterleridir. Bu defterler; mera, yayla, kışlak ve sınır anlaşmazlıklarıyla köylerin kadimlik ve muhdeslik meselelerinin belirlenip çözülmesinde bugün bile dayanak oluşturmaktadır.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü ve Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığının Tarihçesi: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü ve Tapu Arşivinin başlangıcı, Osmanlı Devleti'ndeki "Defterhane"ye kadar dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde kurulan ilk arşiv olan Defterhane, merkez ve padişahın özel hazinesi yanında devletin üçüncü hazinesi sayılmaktaydı. Divan-ı Hümayun toplantılarının gerçekleştirildiği zamanlarda devletin mali iki hazinesi gibi üçüncü hazine sayılan Defterhane de sadrazamın mührüyle açılır ve kapatılırdı. Defterhane 18. yüzyılın ilk yarısında Sultanahmet Meydanı'nda bulunan şimdi Tapu Kadastro İstanbul Bölge Müdürlüğü'nün bulunduğu binaya taşınmıştır.

Tanzimat Fermanı (1839) ilan edildiğinde, içerdiği bazı maddelerle günümüzdeki anlamda mülkiyet hakkını gündeme getirmiştir. Mülkiyet konusundaki bu yeni yaklaşıma binaen Defterhane-i Hakanî bünyesinde "Defterhane-i Amire Kalemi" teşkil edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde mülkiyet hakkının tam olarak yasal bir hakka dönüşüp taşınmaz mallarının devlet tarafından kayda geçirilmesi, 21 Mayıs 1847 ta-

¹ Tapu Kadastro Arşivi ile ilgili kısım için ellerindeki bilgi ve dökümanları benimle paylaşan, arşivle ilgili sorularına cevap veren Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Daire Başkanlığı Şube Müdürü Adnan Torun ve Arşiv Daire Başkanlığı Uzmanı Hakkı Şahin'e; 15. yüzyıl seyahatnameleri ve seyyahlarıyla ilgili kısım için çevirileriyle bana destek olan Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim elemanı Öğr. Gör. Dr. Yücel Bulut, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü araştırma görevlisi Havva Sebetci ve Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Seda Boy'a; son olarak yazının tamamını baştan sona okuyarak yazının en az hata ile yayımlanmasında yardımını esirgemeyen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Dr. İsmail Turan ve aynı üniversitede Danışmendiler Uygulama ve Araştırma Merkezi çalışanlarından araştırma görevlisi Tuğçe Nur Kesin'e teşekkür ederim.

Tablo 1. Arşiv Dairesi Başkanlığı Arşivinde Kayıtları Bulunan Ülkeler

AVRUPA	ASYA	AFRİKA
Arnavutluk	Bahreyn	Libya
Bosna-Hersek	Filistin	
Bulgaristan	Gürcistan	
Hırvatistan	Irak	
Kıbrıs Rum Kesimi	İsrail	
K. Kıbrıs Türk C.	Lübnan	
Kosova	Suriye	
Macaristan	SuudiArabistan	
Makedonya	Ürdün	
Moldova		
Polonya		
Romanya		
Karadağ		
Sırbistan		
Slovenya		
Yunanistan		

rihinde çıkarılan “Tapu Hakkında İcra Olunacak Nizamname” ile başlamıştır. Bu nizamnameyle; taşınmaz mallara ait kayıtların mahallinde iki nüsha olarak tutulması, bir nüshasının devlet merkezinde Defterhane-i Amire Kalemî tarafından korunması yöntemi kabul görmüştür.

1858’de 132 madde olan “Arazi Kanunnamesi” yayımlanmıştır. Kanunnameyle mülkiyet hakkı daha sağlam bir zemine oturtulmuştur. Osmanlı Devleti’nde tapuyla kıyaslandığında kadastro çalışmaları çok sonra gündeme gelmiştir. 1911’de Defterhane-i Hakanî Nazırı olarak göreve getirilen Mahmud Esad Efendi’nin çabaları sonrasında 5 Şubat 1912’de yayımlanan 1384 sayılı “Emval-i Gayrimenkullerin Tahdit ve Tespiti Hakkındaki” geçici kanunla kadastro faaliyetleri başlamıştır.

Kadastro faaliyetleri ilk olarak Konya’nın günümüzde Çumra ilçesi sınırlarında kalan arazilerinde denenmiştir. Ancak sırasıyla Balkan Harbi ve Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması kadastro çalışmalarını sekteye uğratmıştır. Kadastro konusunda bunlar yaşanırken 1913’te Defterhane-i Amire Nezareti, “Defter-i Hakanî Emaneti” adı altında Maliye Nezareti’ne bağlanmıştır.

Tapu idaresi, 1922’de “Umur-ı Tasarrufiye Müdüriyet-i Umumiyesi” adıyla yeni baştan örgütlenmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra 1924’te “Tapu Umum Müdürlüğü” adı altında hizmet vermeye devam etmiştir. Bu müdürlüğün bünyesine 1925’te 658 sayılı kanunla “kadastro” şubesi eklenmiştir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü’nün bugünkü yapısı ve fa-

aliyet alanları 29 Mayıs 1936 tarih ve 2997 sayılı kanunla belirlenmiştir. Aynı tarihte müdürlük, bir kez daha Maliye Bakanlığı emrine verilmiştir. 7 Temmuz 1939 tarihinde Adalet Bakanlığına ve nihayet taşıdığı önem ve bağımsızlığı göz önünde bulundurularak 10 Ağustos 1951'de Başbakanlığa bağlanmıştır. Uzun bir süre Başbakanlığa bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren müdürlük 22 Kasım 2002 tarihinde Bayındırlık ve İskân Bakanlığının uhdesine geçmiştir. Genel müdürlük 8 Temmuz 2011'de Çevre ve Şehircilik Bakanlığı altında hizmet vermeye başlamıştır. Kurum; 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 2018 senesinden itibaren Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına bağlı bir kamu kurumu sayılmıştır. Hâlen "Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü" adıyla bu bakanlığa bağlı olarak görevini yürütmektedir.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün Tarihçesi (Önemli Tarihler)

- ◆ Defterhane-i Amire Kalemi (1847)
- ◆ Defterhane-i Hakanî Nezareti (1871)
- ◆ Defter-i Hakanî Emaneti (1913)
- ◆ Umur-ı Tasarrufiye Müdüriyet-i Umumiyesi (1922)
- ◆ Tapu Müdüriyet-i Umumiyesi (1924)
- ◆ Kadastro Biriminin Kuruma Eklenmesi (1925)
- ◆ Tapu ve Kadastro Müdüriyet-i Umumiyesi (1927)
- ◆ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (1971)

Osmanlı Devleti'nde Tapu ve Kadastro için ayrı bir arşiv birimi kurulmamış; arşiv ile bürokratik yapı uzun süre aynı çatı altında bulunmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra meydana gelen yapısal değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyacın bir neticesi olarak 29 Mayıs 1936 tarihli ve 2997 sayılı "Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun" da yer alan maddeye dayalı olarak "Tapu Sicilleri Müdürlüğü" adında müstakil bir arşiv birimi ilk kez kurulmuştur. Birim 29 Aralık 1953 tarihli ve 6204 sayılı kanunla "Tapu Arşiv Müdürlüğü"; 19 Kasım 1971 tarihli ve 7/3434 sayılı kararnameyle "Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı" adını almıştır.

Birim, 3045 sayılı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun içerisinde de "Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı" olarak yapılandırılmıştır. Aynı kanun içerisinde Arşiv Daire Başkanlığının görevleri şöyle belirtilmiştir:

- ▶ Yurt içinde ve dışında tesis edilmiş tapu belgeleri ile ilgili arşiv hizmetlerinin yürütülmesi
- ▶ Tarihsel kıymeti bulunan Arap harfleriyle yazılı tapu kayıt ve belgelerinin yerli ve yabancı uzmanların çalışmaları için hazırlanması, kendilerine yardımcı olunması
- ▶ Modern arşivleme usullerinin takip edilmesi
- ▶ Mahkemelerin ya da diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ya da ilgililerin istediği tapu kopyalarının çıkarılması ve verilmesi
- ▶ Eski yazılı tapu kayıtlarının yeni harflere çevrilmesi

Tapu ve Kadastro Arşiv Daire Başkanlığında Bulunan Önemli Belge Türleri: Tapu Kadastro Arşivinde çeşitli kayıtların tutulduğu defterler önemli bir yer tutmaktadır. Bu arşiv için sıkça kullanılan tabirlerden birisi de Kuyud-ı Kadime'dir. Kuyud-ı Kadime, Osmanlılardan günümüze ulaşan en eski defter ve belgelerin muhafaza edildiği arşivin adıydı. Kuyud-ı Kadime'de korunan arşiv malzemesinin önemli bir bölümünü mufassal (ayrıntılı), icmal (özet) ve evkaf (vakıflar) adıyla üç sınıfta tasniflenen tahrir defterleriyle bu defterlerle ilgili ruznamçe, derdest cebe ve evkaf adı ile üç ana sınıfa ayrılan diğer tahrir defteri oluşturmaktadır.

Tapu kayıtlarının tutulduğu defterlere genel olarak *Zabıt-Kayıt Defteri* adı verilmektedir. Bu defterler 1847-1929 yılları arasına aittir. Defterler Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup tesis kadastro yapılanaya kadar da tutulmaya devam etmiştir. Zabıt-Kayıt Defterlerindeki tapu kayıtlarına ulaşım; il/ilçe bazında tapu tesis tarihi (ay ve yıl olarak) ve sıra numarası esasına göre düzenlenmiş fihristler yardımıyla sağlanabilmektedir. Bu defterlerin en yaygın türleri arasında Arazi-i Atik, Vakf-ı Atik, Vakf-ı Cedit, Mikyaslı Cedit, Arazi-i Cedit, Emlak Daimi, Emlak Yoklama, Hasılat defterleri yer almaktadır. İki nüsha olarak

düzenlenmiş olan Zabıt-Kayıt Defterlerinin bir nüshası yerel Tapu Müdürlüğünde bir nüshası da Merkezde muhafaza edilmekteyken (yakın bir zamanda) bir proje dâhilinde Osmanlı Türkçesi ile yazılı Zabıt-Kayıt Defterleri dayanak belgeleri ile Merkez Arşivinde toplanmıştır.

Tapu kayıtları iki türdür. Şahısların tapu idarelerine giderek talepleri üzerine yapılan işlemlerle “daimi”, arazilerin yetkili memurlar vasıtası ile yerinde görülerek kayıt altına alınması sonucu da “yoklama” tapu kayıtları oluşturulmuştur. Yoklama kayıtları, yoklamayı yapan yetkili kişilerin haiz oldukları sıfatlara ve bu işlerden alınan harçların tahakkuk ve tahsiline göre de türlerle ayrılmaktadır.

Arşivdeki Diğer Önemli Hizmetler

Tapu Arşiv Bilgi Sistemi Projesi (TARBİS): TKGM Arşiv Dairesi Başkanlığı ile İstanbul Tapu ve Kadastro İkinci Bölge Müdürlüğü Arşivlerinde bulunan büyük bir kısmı Osmanlı Türkçesi ile yazılı arşiv belgeleri, TARBİS adı verilen bir proje kapsamında sayısallaştırılmıştır. Projeye mikrofilmleri alınan belgelerin yüzyıllarca daha yaşatılması, arşiv bilgi ve belgelerine yetki verilmiş kişilerin güvenlik çerçevesinde kolayca ulaşması ve belge asıllarının da yıpranmaması sağlanmıştır.

Tablo 2. Arşiv Dairesi Başkanlığı Arşivinde Mevcut Belgeler

Türü	Cilt/Belge Sayısı
Mufassal Defterleri	208
İcmal Defterleri	166
Evkaf Defterleri	54
Vakf-ı Cedid Defterleri	170
Çiftlikat Defterleri	2
Suret-i İcmal Defterleri	1
Kânûn-ı Muvakkat (Belge)	1
Me'murin Defterleri	24
Me'murin Sicil Defterleri	6
Rumeli Müsevvedat Defterleri	1
Tahrir-i Cedid Defterleri	20
Teftişat Defterleri	1
Harita (Belge)	6
TOPLAM	660

tır. Metodoloji olarak önce sayısallaştırma, sonra mikrofilme alma yöntemi kullanılmıştır. 3 Temmuz 2009 tarihinde tamamlanan TARBİS Projesi ile 26 ülkeye ait yaklaşık 25 milyon civarındaki eski yazı tapu kaydının transkripsiyonu yapılmış ve 3 milyon pozdan oluşan mikrofilm çekimi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3. Arşiv Dairesi Başkanlığı Arşivinde Mevcut Belgeler

Belge Adı	Dönemi	Adedi
Tapu Tahrir Defterleri	15-17. yüzyıl	660 (Cilt)
Zabıt-Kayıt Defterleri (Merkez)	1847-1934 (Millî sınırlar dâhili)	14.023 (Cilt)
Zabıt-Kayıt Defterleri	1847-1917 (Millî sınırlar harici)	7.876 (Cilt)
Zabıt-Kayıt Defterleri (Mahalli)	1847-1929 (Millî sınırlar dâhili)	24.000 (Cilt)
2. Nüsha Tapu Senetleri	1932-2001	308.000 (Cilt)
2. Nüsha Tapu Kütükleri	1927-2013	539.982 (Cilt)
Hasılat Kayıtları	1872-1909	270.000 (Fasikül)
Tablo Mahzen Defterleri	1930-...	1.018 (Cilt)
Köy ve Yayla Sınır Kayıtları ile Mer'a Tahsis Kararları	1925-1967	31.695 (Belge)

Restorasyon Ünitesi: Yıpranmış arşiv belgelerinin ciltlenmesi, onarılması ve restorasyonunun yapılması için Arşiv Dairesi Başkanlığı bünyesinde Belge Restorasyon Atölyesi ve Laboratuvar Ünitesi kurulmuştur.

Uluslararası Kongreler: TKGM ev sahipliği ve organizasyonu altında çeşitli sempozyumlar da gerçekleştirilmiştir. 21-23 Kasım 2012'de İstanbul'da "Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi" yapılmıştır. 20-24 Kasım 2017'de İstanbul'da Haliç Kongre Merkezinde "II. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi" düzenlenmiştir. 85 ülkeden yaklaşık 3000

delege ve ziyaretçinin katıldığı "Dünya Kadastro Zirvesi Kongre ve Sergi Etkinliği" 20-24 Nisan 2015'te İstanbul Haliç Kongre Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir.

Tapu Tahrir Defteri Fonundaki Belge Asıllarının Devri ve Dijital Veri Takası: 23.11.2017 tarihinde İstanbul'da TKGM Arşivindeki TTD fonundaki 3.491 adet belge ve defterin dijital kopyası, Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivlerindeki aynı fondaki 6.087 adet belge ve defterin dijital kopyası ile karşılıklı olarak takas edilmiştir. 29.05.2018 tarihinde Devlet Arşivleri Başkanlığı ile imzalanan protokol gereği TKGM Arşivindeki TTD fonun-

Tablo 4. TKGM Yayınları

Sıra	Yayının Adı	Yılı	Yayın No
1	Osmanlı'dan Günümüze Tapu Arşiv	2008	1
2	Land Registry Archive Since the Ottoman Empire	2009	1
3	Defterhane'den Tapu Kadastroya Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün Tarihçesi	2010	2
4	Kadastro Ne İdi, Nedir, Ne Olacaktır (Çeviri Biyografi)	2012	3
5	Kuyud-ı Kadime Arşiv Katoloğu	2012	4
6	Kıbrıs Tahrir Defteri	2013	5
7	Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi Bildiriler (3 Cilt)	2013	6
8	Defter-i Evkaf-ı Liva-i Saruhan	2014	7
9	Defter-i Mufassal-ı Liva-i Çorum (2 Cilt)	2014	8
10	Defter-i Mufassal-ı Liva-i Sivas (2 Cilt)	2014	9
11	Defter-i Evkaf-ı Liva-i Kuds-i Şerif	2015	Prestij 10
12	Foundation Registry of Province of al-Quds	2015	Prestij 10
13	Defter-i Mufassal-ı Liva-i Amasya (Cildü'l-Evvel)	2015	11
14	Ahlak	2017	-
15	2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi Bildiriler (2 Cilt)	2019	-
16	Kadastro Mekteb-i Âlisi	2021	12
17	Türkiye Kadastrosunun Tarihi "Kadastro Tarihinin Kaynakları"	2021	13

da bulunan 2.831 adet belge ve defterin aslı, adı geçen kuruma devredilmiştir.

Devlet Arşivleriyle belge takası gerçekleştiren Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü bir zamanlar Osmanlı egemenliğinde olan topraklarda kurulan bağımsız bazı devletlere de belge desteğinde bulunmuştur. Bu kapsamda Kosova, Bosna-Hersek, Filistin, Makedonya, Irak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Arnavutluk, Ürdün, Libya, Karadağ Cumhuriyeti'nin de aralarında bulunduğu ülkelere kendi coğrafyalarına ait belgelerin dijital kopyaları verilmiştir.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü 2000'li yıllardan itibaren çoğu belgesel ve prestij olmak üzere 17 önemli kitap çıkarmıştır.

Tapu Kadastro Arşivinde bir sergi salonu yer almaktadır. Tarihi değere haiz arşiv belgelerinin sergilendiği "Server Efendi Sergi Salonu", Arşiv Dairesi Başkanlığı bünyesinde, 2009 yılı Kasım ayı içerisinde açılmıştır. Salonu ziyaret eden kişi ve gruplara 3 dilde (Türkçe, İngilizce, Arapça) sesli rehberlik hizmeti verilmektedir. Salonunda mühürler, tuğralar, belge keseleri, haritalar, çeşitli tahrir defterleri ve tapuların aralarında olduğu çok sayıda tarihi malzeme sergilenmektedir.

Arşivden yararlanmak amacıyla tarihi değeri olan Tahrir Defterleri ile ilgili olarak çalışmak isteyen yurt içi ve yurt dışından gelen araştırmacılar için Ankara Oran'daki Arşiv Daire Başkanlığı binasında Araştırma Salonu da bulunmaktadır. Restorasyonu yapılan salona 08 Eylül 2015 günü yapılan bir açılış töreniyle ünlü tarihçi anısına "Prof. Dr. Halil İnalcık Araştırmacı Salonu" ismi verilmiştir.

Tapu Kadastro Arşivinde, online katalog tarama imkânı bulunmamaktadır. Araştırmacılar arşiv yayınları içerisinde yer alan Kuyud-ı Kadime Kataloğunu dijital olarak bilgisayarlarına indirip bu katalogdan anahtar kelimeler üzerinden arama yapabilmektedir. Bununla birlikte, arşivdeki belgelerin çoğunlukla defterlerden oluşması araştırmacıların zaman zaman defterler içerisinde tarama yapmasını da zorunlu hâle getirmektedir. Tapu Kadastro Arşivinde, çok olmasa da, Turizm Tarihi araştırmalarında kullanılabilecek belgeler yer almaktadır. Kültür turizminin de içerisine giren kaleler, özel işletme bünyesinde

bulunan hanlar, hamamlar, misafirhaneler ve daha pek çok yere ait tarihsel ve mülkiyete ilişkin kayıtlar, çeşitli vakıf defterleri içerisine sıkışmış imaret, zaviye vb. vakıf kuruluşlarına ait belgeler konaklama ve gastronomi tarihi açısından dikkate değer veriler içermektedir. Gelecek sayıda Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Vakıf Kayıtlar Arşivinde buluşmak üzere.

KAYNAKÇA

Osmanlı'dan Günümüze Tapu Arşivi (2009). (Hazırlayan: Mehmet Yıldırım vd.). Ankara: Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayını.

Yıldırım M. ve Kadioğlu, S. (2010). *Defterhâne'den Tapu Kadastroya*. Ankara: Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayını.

Işık, S. vd. (2012). *Kuyud-ı Kadime Arşiv Kataloğu*. Ankara: Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayını.

Ek. Belgesel-Tapu ve Kadastro Arşiv Daire Başkanlığı'ndan Belge Örnekleri



Belge 1. Hâlen Konya Merkez'de Mevcut Olan Atatürk'e Ait "Kargir Ev ve Bahçe"nin Eylül 1928 Tarihli Tapu Senedi



Belge 2. İkinci Mehmed (Fatih)'in Ceylan Derisi üzerine Yazılmış, Dışarı da Atlasla Kaplanmış 65.30 Metre Uzunluğundaki 1463 Tarihli Ayasofya Vakfiyesi



Belge 3. Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Üç Parçalı Mühürden Genel Görünüm

II. KISIM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SEYYAHLAR VE SEYAHATNAMELERİN TASNİFİNE DAİR BİR DENEME-4

Yazı dizimizin bu dördüncü yazısında 15. yüzyıla ışık tutan seyyahlar ve seyahatnamelerini konu edineceğiz. Seyyahlara değinmeden önce 15. yüzyılda dünyanın genel durumuna, önem-



Belge 4. 1858 Tarihli, Arazi Kanunname-i Hümayunu, Aynı Tarihli Nizamname ve Bunların Muhafaza Edildiği Torbanın Genel Görünümü



Belge 5. Temmuz 1700 tarihli Çorlulu Ali Paşa Evkaf Defterinden Şemse ve Tezhipli Sayfa Örneği

li siyasi olaylara ve seyyahların kimliklerine göz atacağız.

15. Yüzyılda Dünyanın Genel Görünümü: Avrupa kıtasında 15. yüzyıl, Geç Orta Çağ, Erken Rönesans ve Erken Modern Dönem bölümlerini içermektedir. Bu yüzyılda teknoloji, toplum ve kültür alanında meydana gelen gelişmeler sonraki yüzyılların "Avrupa mucizesi" nin emekleme ev-

resini oluşturmaktadır. Söz konusu zaman diliminde mimari, bankacılık ve muhasebe gibi modern disiplinler ilk olarak İtalya'da kurulmuştur. Çin 2005'te, 1405'te ülkenin büyük deniz seferlerinin ilk kez başlatılmasının 600. yıldönümünü kutladı. Amiral Zheng He, Doğu Afrika kıyılarına kadar yelken açan 27.000 kişiyi taşıyan 300'den fazla gemiden oluşan bir filoyu komuta etmişti. Zheng He'nin yüzyılın başındaki yolculuklarının dünya tarihini derinden etkileyen sonuçları olmadı. Yüzyılın sonuna denk gelen Kolomb'un etkileri ise çok büyük oldu. Hem Zheng He hem de Kolomb'un önemli deniz seferlerini üstlendiği 15. yüzyıl, insanlığın hikâyesinde büyük bir dönüm noktasını işaretlemişti. Elbette o zamanlar kimse bunun farkında değildi. Kimse 1405'te, Zheng He'nin komutasındaki devasa Çin donanmasının 1433'te geri çağrılacağını ve bir daha asla denize açılmayacağını bilmiyordu ve yine kimse 1492'de Kolomb'un üç gemilik küçük filosunun dünya tarihini tamamen değiştireceğini ve iki "eski dünya" ve iki yarımkürenin insanlarını bir araya getireceğini, Avrupalıların dünya sahnesinin bir numaralı oyuncusu olacağını tahmin bile edemezdi. Böylece 15. yüzyıl, büyük bir tarihsel değişimin bir menteşesi olarak dünyaya kuşbakışı bir bakış için büyük bir fırsat sağladı.

Moğol savaşı Timur Moğol İmparatorluğu'nu yeniden tesis etmeye çalıştı (1400). Ordusu Rusya, İran ve Hindistan'ı harap etti. Timur 1405 yılında Çin'i işgale hazırlanırken öldü. Halefleri bir yüzyıl boyunca İran ve Afganistan arasındaki bölgenin kontrolünü elinde tuttu. Timur'un fetihleri, Orta Asya göçebe topluluklarının son büyük askeri başarısıydı. Sonraki yüzyıllarda, bozkır göçebelerinin anavatanları, genişleyen Rus ve Çin imparatorlukları tarafından yutuldu. Afrikalı pastoralistler (göçebe çobanlar), 19. yüzyılın sonlarına kadar yerleşik imparatorlukların dışarısında kaldılar.

15. yüzyılda Avrupa'dan oldukça uzak Çin'le Avrupa uygarlığı mukayese edildiğinde iki tarafın bazı özellikleri öne çıkmaktadır. Çin'de Ming Hanedanı egemendi. Bu hanedan öncesi Çin, Moğol yönetimi ve veba tarafından kötü bir şekilde sekteye uğramıştı. Ming Hanedanı (1368-1644) döneminde bir toparlanma meydana gelmişti.

Moğollar sonrası yabancı yönetimin tüm belirtilerini ortadan kaldırma çabası vardı. Konfüçyüsçü öğretisi teşvik edilmekteydi. İmparator Yongle (1402-1422) geçmişin tüm bilgeliğini özetleyen 11.000 ciltlik bir ansiklopediye en büyük desteği verdi. Kamu hizmeti sınav sistemini yeniden kurdu. Oldukça merkezi bir hükümet yarattı. Saray hadımlarına büyük yetki verildi. Devlet arazilerin ekimini teşvik etti, sulama işlerini belirli bir düzene soktu, yaklaşık bir milyar ağaç dikti. Çin, belki de 15. yüzyılın en iyi yönetilen ve en müreffeh uygarlığıydı. Çinli denizciler ve tüccarlar 11. yüzyılda Güney Çin Denizi'nde ve Güneydoğu Asya limanlarında önemli hâle gelmişlerdi. İmparator Yongle 1405'te devasa bir filoyu okyanusa çıkardı. Böylece aralıklarla 28 yıl sürecek Çin deniz seferleri başladı. Amiral Zheng He uzak insanları Çin haraç sistemine bağlamaya çalıştı. Hedefinde onlarca hükümdar yer aldı. Yeni topraklar fethetme, Çin yerleşimleri kurma veya kültürü yayma niyeti yoktu. Çin hükümeti 1433 yılında seferleri aniden durdurdu. Birçoğu seferleri kaynak israfı ve nefret edilen saray hadımlarının projesi olarak gördü. 1433'ten sonra da Çinli tüccarlar ve zanaatkarlar Japonya, Filipinler, Tayvan ve Güneydoğu Asya'ya yerleşmeye ve ticaret yapmaya devam ettiler, ancak geçmişten farklı olarak bunu hükümet desteği olmadan gerçekleştirdiler.

Avrupa 15. yüzyılda devlet inşası ve kültürel yenilenme ile öne çıkmaktaydı. Batı Avrupa'da Çin'dekine benzer bir demografik iyileşme, vebanın etkilerinden sıyrılma, kültürel gelişme ve genişleme süreci gerçekleşti. Avrupa nüfusu yaklaşık olarak 1450'den itibaren yeniden yükselmeye başladı. Yeni bir devlet inşası vardı ancak bu, birçok bağımsız ve rekabetçi devlet parçasının yavaş yavaş birleşmesine giden bir sürece doğru evrilmekteydi. Bu yeni devlet inşası çoğunlukla savaşların doğurduğu ihtiyaçlar tarafından yönlendirildi. Yüz Yıl Savaşı'nda (1337-1453) İngiltere ve Fransa'nın durumunun şekillenmesi bu duruma önemli bir örnektir. Rönesans, klasik Yunan geleneklerinin ıslahı şeklinde 1350-1500 arasında ilk olarak Floransa'da olmak üzere İtalya'nın ticari şehirlerinde başladı. Rönesans kültürel bir standart olarak "klasik kaynaklara dönüş" olarak

tasvir edilebilir. Rönesans sanatı Leonardo da Vinci, Raphael, Michelangelo ile daha fazla natüralizme yönelmiştir. "Hümanist" bilim adamları, dini konulara ek olarak laik konuları araştırmaya başlamıştır. Niccolò Machiavelli'nin (1469-1527) Prens'i siyasi başarı için günümüzde de geçerliliğini koruyan planlar hazırlamıştır. Rönesans zamanında bireye ve dünyanın doğru tasvirine ilgi daha fazla çoğalmıştır. Rönesans, bir bakıma Hristiyan kültürünün uhreviliğine meydan okumadır.

Keşifler Çağı da 15. yüzyılda, Portekiz keşif seferleri ile 1415'te Septe'de başlamıştır. 1492'de Kolomb Amerika'ya ulaşmıştır. Vasco da Gama 1497-1498'de Afrika'yı dolaşarak Hindistan'a gitmiştir. Avrupa keşiflerini Çin keşifleriyle mukayese etmekte yarar vardır. Avrupa'nın keşif seferleri Çin seferlerine kıyasla çok mütevazı imkânlarla başlamıştı. Çin seferlerinin aksine, Avrupalılar İslam'a karşı Haçlı Seferlerinde zenginlik, din değiştirenler, müttefikler arıyorlardı. Avrupalılar imparatorluklar kurmak için şiddet kullandı. Çin seferleri birdenbire sona erdi; Avrupalılar seferlerine sabırla devam etti. Avrupa'da keşiflerin devam etmesinde seferleri sonlandırarak kapsayıcı bir siyasi otoritenin olmamasının payını da dikkate almak gerekir. Ayrıca küçücük bir kıtadaki çok sayıda devlet arasındaki rekabet keşifleri daha fazla teşvik etti denebilir. Üstelik Avrupa'daki soylu sınıf mensuplarının çoğunun toprağa dayalı güçten vazgeçip deniz aşırı genişlemeyle ilgilendiğini belirtmekte yarar vardır. Çin ihtiyacı olan her şeye sahipti; Avrupalılar Doğu'nun daha büyük zenginliklerini şiddetle talep etmekteydi. Çin'in gıda üretimi dâhilî olarak genişleyebilirdi ve bir şekilde Çin kendi kendine yetebilirdi. Eski karalar içerisinde alan olarak en küçüğü olan Avrupa'nın ekonomisi, yeni topraklar olarak genişlemek ve büyümekten başka imkâna sahip değildi. Avrupa'nın elle tutulur ve dünyayı etkileyecek çapta bir kaynağı yoktu.

Çeşitli parçalara bölünmüş İslam dünyası, 15. yüzyıldan itibaren dört büyük devlet veya imparatorlukta kendini öne çıkardı. İslam'a geçiş süreci hem yeni devletlerin içinde hem de ötesinde devam etti. İslam'ın kalbinde Osmanlı ve Safevi İmparatorlukları vardı. Osmanlı İmparator-

luğu 14. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar sürdü. Anadolu, Doğu Avrupa, Orta Doğu'nun çoğu, Kuzey Afrika kıyıları, Karadeniz çevresindeki toprakları kapsayan devasa bir bölgeye egemen oldu. Padişahlar "halife" unvanını kullandı ve Abbasilerin mirasını sahiplendi. İslam dünyasına birlik getirme çabasını uzun süre devam ettirdi. Hristiyan topraklarına yönelik Osmanlı fetihlerinde 15. yüzyılda en önemli kırılma anı İstanbul'un ve doğal olarak Bizans'ın 1453'te düşmesidir. Safevi İmparatorluğu İran'da bir sufi tarikatından doğdu. İmparatorluk 1500'den kısa bir süre sonra kuruldu. Şii İslam'ı devletin resmî dini olarak dayattı. Sünni Osmanlı İmparatorluğu ve Şii Safevi İmparatorluğu 1534 ile 1639 arasında aralıklarla savaştı. İslam'ın uç sınırlarında Songhay ve Babür İmparatorlukları vardı. Songhay İmparatorluğu 15. yüzyılın ikinci yarısında Batı Afrika'da yükselişe geçti. Bu imparatorluk içerisinde İslam büyük ölçüde kentsel seçkinlerle sınırlıydı. Sonni Ali (1465-1492) Müslüman uygulamalarını takip etti, ancak aynı zamanda görünmezlik büyüsüne sahip bir sihirbaz olarak kabul edildi. Songhay İmparatorluğu, İslami öğrenmenin ve aynı zamanda ticaretin önemli bir merkeziydi. Hindistan'da Babür İmparatorluğu, 1526'da Hindistan'ı işgal eden Türkler tarafından kuruldu. 16. yüzyılda, Babürler Hindistan'ın çoğunu kontrol altına aldı. Hindular ve Müslümanlar arasında bir ortaklık yaratma çabasında oldu. Bununla birlikte, Vijayanagar Hindu krallığı güneyde gelişmeye devam etti.

Bu dört büyük Müslüman imparatorluğun çağına "İslam'ın ikinci filizlenmesi" de denir. Enerjinin, refahın ve kültürel parlaklığın yeni bir çağını yaşattılar. İslam'ın Güneydoğu Asya gibi yeni bölgelere yayılmasına vesile oldular. İslam en çok da sufiler tarafından desteklenen seyahat eden tüccarlar tarafından yayıldı. Zamanın bir işareti olarak Malakka'nın yükselişi örnek verilebilir. Malakka 15. yüzyılda büyük bir Müslüman liman kenti haline geldi. Hindu/Budist geleneklerle harmanlanmış bir Malakka İslam'ı ortaya çıktı. Malakka Güneydoğu Asya'da İslami öğrenme için de bir merkez özelliği gösterdi.

15. yüzyılda Amerika'da bulunan Aztek ve İnka İmparatorlukları, eski kültürleri devralan ve

özümseyen Amerikan halkları tarafından kuruldu. Her iki imparatorluk da İspanyolların fetih girişimleri ve yaydıkları hastalıklar sonrasında yok edildi. Aztek İmparatorluğu'nu oluşturan Mexica, Kuzey Meksika'dan güneye göç eden yarı göçebe bir halktı. Bunlar 1325'te Texcoco Gölü'ndeki bir adaya yerleştiler. Tenochtitlán'ın başkent olduğu kendi devletlerini kurdular. Meksika yanında iki şehri de katarak 1428'de üçlü ittifakı meydana getirdiler. Bundan sonra büyük bir askerî fetih programı başlattılar. Bir asırdan kısa bir sürede Orta Amerika arazisinin çoğunu fethettiler. Aztek hükümdarları daha önceki halkların soyundan geldiklerini iddia ettiler. Aztek İmparatorluğu gevşek yapılı, istikrarsız bir fetih devletiydi. 5-6 milyon nüfusu vardı. Fethedilen ülkelerin halkları düzenli olarak haraç ödemeye zorlandı. Tenochtitlán'da 150.000-200.000 kişi sakin. Büyük ölçekli ticaret merkezi olup yerel ve uzun mesafeli bir ticarete ev sahipliği yapıyordu. Şehirde profesyonel tüccarlar (pochteca) zengin oldu. Ticaret köleleri içeriyordu, çoğu kurban amaçlıydı. Aztek İmparatorluğu'nda insan kurban edilmesi, eski Orta Amerika'dan çok daha belirgindi. İlk Meksika İmparatoru Tla-caeael zamanında insan kurban etme zihniyeti yerleşmiştir. Bu zihniyete göre güneşin, sürekli olarak yayılan karanlıkla savaşmasına yardımcı olması için insan kanının hayat veren gücüne ihtiyacı vardır. Tanrılar insanlığı yaratmak için kanlarını döktüler, bu yüzden geri ödeme adil bir seçenektir. Aztek İmparatorluğu'nun amacı, tanrılara kan sağlayarak kozmik düzeni korumaktır. Bu kurban meselesi insan yaşamının kırılabilirliğine odaklanan önemli bir felsefi/şiişsel gelenek yarattı.

Quechua dilini konuşanlar, And Dağları boyunca İnka İmparatorluğu'nu kurdu. İmparatorluk 2.500 mil uzunluğunda bir alana yayılıydı. Nüfusu yaklaşık 10 milyondur. İnka İmparatorluğu Azteklerden daha bürokratik ve merkeziydi. İmparator ilahi olarak kabul edilen mutlak bir hükümdardı. Devlet teorik olarak tüm arazi ve kaynakların sahibiydi. Her biri bir İnka valisi tarafından idare edilen yaklaşık 80 il vardı. En azından merkezi bölgelerde, hiyerarşik insan gruplarına (10, 50, 100, 500, vb.) göre gruplandırılmış topluluklar vardı. Müfettişler il yetkililerini kont-

rol ederdi. Nüfus verileri quipulara (düğümlü ipler) kaydedilirdi. Yeniden yerleşim programı nüfusun çoğunu hareket ettirdi. Hemen hemen herkes İnka Devleti için emek hizmeti (mita) yapmak zorunda kaldı. Bu hizmetler arasında devlet çiftliklerinde, hayvancılık, madencilik, askerlik, devlet inşaatı işlerinde çalışmak vardı. Ayrıca devlet için mal üretimi yapmaları da gerekliydi.

15. yüzyılda büyük ölçekli siyasi sistemler, kültürel olarak farklı insanları bir araya getirdi. Osmanlı, Babür ve İnka İmparatorlukları farklı halkları entegre etme çabalarına girişti. Din, uzaklardaki halkları hem birleştirdi hem de böldü. Hristiyan âleminin ortak dini kültürü vardı ancak Hristiyanlık, Roma Katolikliği ve Doğu Ortodoksluğu olarak bölünmüştü. Çin, Kore, Tibet, Japonya ve Güneydoğu Asya'nın bazı bölgelerinde Budizm bağlantılı insanlar vardı. Yıllık hac Müslümanları bir araya getirme konusunda özellikle iyiydi ancak ümmet içindeki çatışmalar devam etti. 15. yüzyılda ticaret kalıpları çok belirgindi. Ticaret hemen hemen her yerde devam ediyordu. Afro-Avrasya ticaretinin dengesi değişiyordu. İpek Yolu ağı daralıyordu. Batı Atlantik/ Hint Okyanusu'ndaki okyanus ticareti artıyordu.

15. Yüzyılda Önemli Olaylar ve Gelişmeler: Avrupa'da 15. yüzyıla Yüz Yıl Savaşları'nın gölgesinde girildi. 1337-1453 arasında devam eden Yüz Yıl Savaşları, Castillon Savaşı'nda İngilizleri kesin bir şekilde yenen Fransızların zaferiyle sona erdi. Bir asırdan daha fazla süren bu savaşın ardından İngiltere'de baş gösteren mali sıkıntılar, İngiltere tahtı için bir hanedan mücadelesi olan Güllerin Savaşları'nın (The War of the Roses, 1455-1485) patlak vermesine yol açtı. İngiltere'deki taht kavgası, Bosworth Field Savaşı'nda VII. Henry'nin III. Richard'ı yenip öldürmesi ve yüzyılın kalan kısmında Tudor hanedanının başa geçmesiyle sonuçlandı.

Dünyanın ve Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olarak gösterilen İstanbul 1453'te Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedildi ve Osmanlı egemenliğine girdi. Bu, aynı zamanda Bizans'ın sonu demektir. Avrupa'nın batısında Yüz Yıl Savaşları'nın sona ermesi ve doğusunda İstanbul'un fethedilmesi Orta Çağ'ın sonunu işaretledi. İstanbul'un fethiyle Bizanslı bilim adam-

ları ve İstanbul'da muhafaza edilen pek çok klasik metin İtalya'ya yelken açtı. İtalya'da Rönesans yeşerirken 1447'de Alman kuyumcu, matbaacı ve yayıncı Johannes Gutenberg hareketli parçalar ile yazı baskısını içeren matbaayı geliştirdi. Bu iki önemli olay Rönesans'ın gelişmesinde ve Avrupa'da yayılmasında kilit rol oynadı.

15. yüzyılın önemli olaylarından birisi de Konstantz Konseyi'ne (1414-1418) kadar Avrupa'da on yıllar boyunca Western Schism, Papal Schism (Papalık Bölünmesi) adıyla Papalık'ın iki parçaya bölünmesidir. Bu, Roma Katolik Kilisesi içinde 1378'den 1417'ye kadar süren bir bölünmeydi. Bu süreçte Avrupa'da üç papa olmuştu: Roma'da XII. Gregory, Avignon'da XIII. Benedict ve XXIII. John. Katolik Kilisesi'nin bu şekilde bölünmesi, Çek teolog Jan Hus'un kiliseye meydan okuması ve ardından yakılarak öldürülmesiyle filizlenen Hussist hareketiyle bağlantılı huzursuzluk, sonraki yüzyılda Protestan Reformu'nun yükselişinde ana faktörler hâline gelecekti.

Yüzyılın son on senesine girildiğinde Hristiyan Reconquista hareketi neticesinde 700 yılı aşkın İber Yarımadası'ndaki İslam egemenliği sona erdi ve 1492'de İspanya'nın güneyindeki son İslam devleti olan Gırnata (Granada) Devleti ortadan kalktı. Hindistan'ın zenginliklerine erişme arzusu, 1492'de Kristof Kolomb tarafından Amerika'nın sömürgeleştirilmesine ve Avrupa'yı Hindistan alt kıtasına bağlayan ve İber İmparatorlukları dönemini başlatan Vasco da Gama'nın Portekiz deniz seferlerine yol açtı.

Asya'da Timur İmparatorluğu çöktü ve Delhi Sultanlığı altında Afgan Peştun Lodi Hanedanı kuruldu. Yasak Şehir'i inşa eden ve Zheng He'ye denizaşırı dünyayı keşfetmesini emreden Yongle İmparatoru'nun yönetimi altında, Ming Hanedanlığı'nın toprakları doruk noktasına ulaştı. Afrika'da, İslam'ın yayılması, yüzyılın sonunda sadece 1504'te yıkılacak olan Alodia Krallığı dışında Hristiyan Nübye krallıklarının yıkılmasına yol açtı. Eskiden iyi bir konumda olan Mali İmparatorluğu, yükselen Songhay İmparatorluğu'nun baskısı altında çöküşün eşiğine geldi. Amerika'da, hem İnka İmparatorluğu hem de Aztek İmparatorluğu etkilerinin zirvesine ulaştı, ancak Amerika'nın Avrupa tarafın-

dan sömürgeleştirilmesi modern tarihin akışını değiştirdi.

15. Yüzyılda Seyahat Edenlerin Mesleki Kimlikleri: Daha önceki asırlarda olduğu gibi 15. yüzyılda da seyyahlık henüz müstakil bir ilgi alanı olamamıştır. Seyahat raporları daha çok tüccar, elçi ya da hacıların yazdıklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu üç meslek grubundan ayrı olarak ve yine Hristiyanlık dinine özgü olan misyonerlik geç orta çağlarda kurumsallaşmamıştır. Türk-İslam dünyasında gezginlik yaygın olsa da buralarda yazma alışkanlığı çok gelişmemiştir. Hâliyle, tek başına misyoner ve derviş kivesi içerisinde gezenler de seyyah kavramı içerisine girmemiştir.

Kara yolunda ilerleyen seyyahların başlıca güzergahlarından birisi olan Anadolu'ya 15. yüzyılda Türkler iyice yerleşmişlerdi. Hem de birkaç büyük olayla ve büyük kitleler hâlinde gelmişlerdi. Bizans geçmişteki gücünden oldukça uzaktı. Sınırları dışındaki devletler arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanarak ömrünü uzatabileceğini umuyordu. Timur Devleti ve Latin Avrupa devletleri son zamanlarda Bizans'ı sıkıştıran Osmanlı Devleti'ne karşı âdeta birer can simidi gibiydiler. Öte taraftan Haçlı Seferleriyle doğuyla sıkı bağlar kuran Venedik, Dalmaçya'dan Akdeniz'in doğusuna kadar uzanan deniz hatında gemileri için birer üs olacak çok sayıda noktaya sahip oldu. Bu özelliğiyle sadece Doğu-Batı ticaretinde değil aynı zamanda hacıları da kapsayan yolcu taşımacılığında da iddialı bir yer edindi. Akdeniz'deki baskın Venedik varlığına karşı Çin, Orta Asya ve İran ticaretinde tek aracı hâlâ Müslüman tüccarlardı.

Ticaretin öne çıktığı Geç Orta Çağ Müslümanlar ve Hristiyanlar açısından uzun mesafeli hacılar çağıdır. Dinlerin kutsal saydığı bölgeler ile hacı olmak isteyen kişilerin arasındaki mesafenin fazlalığı uzun hac yolculuklarının da nedeniydi. Başka bir deyişle dinler yayıldıkça ve sınırları genişledikçe dinlerin kutsal merkezinden çok uzaklarda da o dine mensup topluluklar çoğalmıştı. Müslümanlığın merkezi Abbasi halifesinin oturduğu Memluk merkezi Kahire gibi gözükse de Bursa-Edirne-İstanbul'da ve Tebriz Herat Semerkand'da güçleri derinden hissedil-

Tablo 5. 15. Yüzyılda Dünya Genelinde Egemen Güçler ve Önemli Olaylar

1345-1521	Orta Amerika'da Aztek İmparatorluğu'nun hakimiyeti
1368-1644	Çin'de Ming Hanedanı'nın yönetimi
1370-1406	Timur'un fetihleri
1378-1508	Doğu Anadolu, Azerbaycan ve İran'da Akkoyunlu hakimiyeti
15. Yüzyıl	*İslam'ın Güneydoğu Asya'da yayılması
	*Kuzey Hindistan'da çok sayıda Müslüman sultanlığın kurulması
	*Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi
	*Japonya'da şogunlar arasında iç savaş yaşanması
	*Malakka'nın yükselmesi
	*Güney Hindistan'da Vijayanagar İmparatorluğu'nun yükselişe geçmesi
	*Avrupa Rönesansı'nın yeşermesi
	*Etyopya, Kongo, Benin ve Zimbabve gibi Afrika ülkelerinin gelişmesi
	Iroqious Konfederasyonu (New York eyaleti)
	Avustralya'da paleolitik (yontma taş) devrinin devam etmesi
	Pasifik adalarında şeflikler ve sınıflı toplumlar
	Kuzey Amerika'nın batı kıyısında karmaşık paleolitik (yotma taş devri) toplumları
1405-1433	Çin'in Deniz Yolculukları
1420	Batı Afrika kıyılarında Portekiz keşiflerinin başlaması
1438-1533	Güney Amerika'da And Dağları boyunca İnka İmparatorluğu'nun egemenliği
1453	Osmanlıların İstanbul'u fethi, Bizans İmparatorluğu'nun sona ermesi
1462-1505	Rusya'da Moğol hakimiyetinin son bulması ve Büyük İvan'ın saltanatı
1464-1591	Batı Afrika'da Songhay İmparatorluğu idaresi
1492	*İspanya'da Reconquista'nın sonuçlanması ve İspanya'da İslam hakimiyetinin tamamen sonlandırılması
	*Kolomb'un ilk translantik yolculuğuna çıkması
1497-1520	Portekiz'in Hint Okyanusu'na girmesi
1501	İran'da Safevi Devleti'nin kurulması
1526	Moğol İmparatorluğu'nun kurulması

len iki güçlü İslâm hükümdarı profili daha vardı. Hristiyanlık içinde benzeri durum geçerliydi. İstanbul'da Bizans'ın gölgesinde Ortodokslar, Batı Avrupa'da ise İtalya eksenli Katolikler iki ayrı hizibin temsilcileriydi. Sonuçta bütün bu din mensuplarının hac merkezleri Ortadoğu'daydı ve mesafe ne kadar uzak olursa olsun dinsel bir farzın yerine getirilmesi ihtiyacı uzak mesafelere yolculukları teşvik etmekteydi.

15. yüzyılda ülkeler arasında seyahat edenlerin başında elçiler gelmekteydi. Elçiler gittikleri ülkelerde hükümdarlarını temsil ettikleri için bilgili, kültürlü, donanımlı, hatta zengin kişilerden seçilirdi. Bu bakımdan Batılı elçiler aristokratlar, Doğulular saray mensuplarından belirlenirdi. Venedikliler 1268'den itibaren yazılı raporları zorunlu kılan bir yasa çıkarınca elçilerin de seyahatname yazarı seyyahlara dönüşme süreci başlamış oldu.

Geç Orta Çağ'da yaşayan insanlar, dünyayı, karanlık ve skolastik düşüncenin gölgesinde kalan bir önceki nesilden farklı algılamaya başladı. Bu zaman diliminde Aziz Augustinus, Platon ve Aristoteles'in yazdıkları tekrar öne çıkarılmaya başladı. Eski Çağ'a ait eserlerin Avrupa dillerine çevrilmesi Batı düşünce evreninin sınırlarını genişletti. Başta Paris ve Oxford gibi şehirlerdeki üniversiteler Avrupa insanının bilgi seviyesini çoğalttı. Bununla birlikte, Orta Çağ'ın genelinde olduğu gibi bilimle uğraşanların büyük kısmı tanrısal olandan kendilerini tamamen ayıramayan din adamlarıydı. Din adamı kimliklerinden tamamen sıyrılamayan Geç Orta Çağ'ın bilim insanlarının çoğu çevri olan ya da çevirilerden tasarlanan eserlerinin içeriği uhrevi olanla dünyevi olanın arasına bir sınır çekilmesi gerektiğini söylüyordu. Bu değişime karşın Avrupalıların genel bir algısı olarak İslam'a karşı çıkan her kuvvetin Hristiyan olması ya da Hristiyan yapılması genellemesi öne çıkıyordu. Başka bir deyişle, böyle bir genelleme Latin Avrupa'nın işine geliyordu.

15. YÜZYILIN ÖNEMLİ SEYYAHLARI VE SEYAHATNAMELERİ

Bertrando de Mignanelli (Beltramo Mignanelli di Siena) (1370-1455 veya 1460): 15. yüzyılın başında Şam'da yaşayan maceracı ve çok sayıda

dili konuşabilen bir İtalyan tüccardı. Timur'un Şam'ı ele geçirmesiyle ilgili bilgi veren tek Latince birincil kaynağın yazarıdır. Bertrando'nun babası Leonard de Mignanelli, Sienalı bir soyluydu. Mignanelli çok genç yaşta Siena'dan ayrıldı ve Şam'a yerleşmeden ve başarılı ticaret hayatına başlamadan önce Orta Doğu'yu kapsamlı bir şekilde dolaştı. Bazı kaynaklar onu Katolik bir rahip olarak öne çıkarmaktadır. Bundan dolayı da kendisini dine adanmış bu Hristiyan adamının eserlerinin çok fazla dinî önyargı içermemesine şaşırırlar.

Bertrando, Sultan Berkuk'la bizzat tanışmıştı. Arapçayı iyi düzeyde konuşuyordu. 1416'da İtalya'ya döndükten sonra, Berkuk'un biyografisini ve bizzat şahit olduğu Timur'un 1400-1401'de Suriye'nin Memluk bölgesini ele geçirmesini yazdı. Bununla birlikte, Şam kuşatması sırasında Kudüs'e kaçtığı ve 1400/1401 kışını orada geçirdiği için Şam'ın düşüşü hakkında duyduklarına dayanarak eserini kaleme almıştır. Şam'ın yok edildiğini duyduktan sonra, Ferrec ibn Berkuk komutasında geri çekilen Memluk Mısır ordusuna katıldı ve bir hizmetçiyle Kahire ve İskenderiye'ye gitti. Eserinde Kosova Savaşı'ndan da bahsetmiştir. Diğer birçok erken dönem Batılı kaynak gibi, Mignanelli de Hristiyan Sırp ordusunun bu savaşta galip geldiğine inanmıştır. Mignanelli 1416 tarihli eserinde Osmanlı padişahı I. Murad'ın bizzat Prens Lazar tarafından öldürüldüğünü ileri sürmüştür. Mignanelli 1460 yılında ölmüştür. Timur'la ilgili eseri *Vita Tamerlani-Ruina Damasci* başlığını taşımaktadır.

Johannes (Hans) Schiltberger (1381-1440): Matbaada basılan ilk seyahatnameyi yazmıştır. Alman asker, seyyah ve yazardır. Soylu bir aileye mensuptu. Münih ve Freising arasında bulunan Hollern'de doğmuştu. Schiltberger 1394'te Lienhart Richartinger birliğine katıldı ve Macar Kralı Sigismund komutasında Macaristan sınırında Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa gitti. 28 Eylül 1396'da, Niğbolu Muharebesi'nde bacaklarından yaralandı ve esir alındı. Bacakları iyileştikten sonra Sultan I. Bayezid (Yıldırım) onu haberci olarak görevlendirdi (1396-1402). Bu süre zarfında Schiltberger Osmanlı ordusuy-

la Anadolu ve Mısır'da seferlere katıldı. Ankara Muharebesi'nde (20 Temmuz 1402) Bayezid'in mağlubiyetinden sonra Schiltberger galip gelen Timur'un emrine girdi. Timur'la Semerkant'a gitti. Timur'un ölümünden sonra (17 Şubat 1405) oğlu Şahruh'un, sonra Şahruh'un kardeşi Miran Şah'ın, ondan sonra da Miran Şah'ın oğlu Ebu Bekir'in esiri oldu.

Schiltberger Ebu Bekir'in ordusundaki bir Tatar melikine katılıp Sibiryaya sefere gitti. Bu seyahatinin anıları Sibiryaya'nın bir Avrupalı tarafından kayda geçirilen ilk izlenimleridir. Ayrıca, yeni efendisi ile muhtemelen Orta Volga'daki eski Bulgaristan'a (günümüzde Kazan ve civarı) olan saldırılarında da yanında bulunmuştur. Güneydoğu Rusya'nın steplerinde dolaşmış; Kıpçak Hanlığı'nın eski başkenti Saray'ı, ayrıca Azak ve bilhassa Venedikli ve Cenovalı tüccarlar için bir ticaret merkezi olan Tana'yı ziyaret etmiştir. Efendisinin iflasından sonra efendi değiştirmiş, Kırım, Çerkezistan, Abhazya ve Megrelya'ya yolculuklar yapmış ve nihayet Batum civarında kaçarak özgürlüğüne kavuşmuştur. İstanbul'a varduktan sonra bir süre saklanmıştır. Sonra Kili, Akkerman, Lemberg, Krakow, Breslau ve Meissen'den geçerek Bavyera'daki evine geri dönmüştür (1427). Dönüşünde Dük III. Albert'in yaveri olmuştur. Schiltberger'in 1440 yılında öldüğü tahmin edilmektedir.

Schiltberger'in *Reisebuch'u* (seyahat kitabı) sadece kendi deneyimlerini ve o dönemin tarihi olaylarının kısa özetlerini içermekle kalmayıp ayrıca özellikle kendi bulunduğu ülkeler ve onların adetleri hakkında bilgiler de vermektedir. Eserde Türklerin elinde bulunan, Tuna ile Karadeniz arasındaki topraklar; Trabzon'dan Rusya'ya, Mısır'dan Hindistan'a Schiltberger'in üzerinden geçtiği uzak diyarlar anlatılmaktadır. Bu geniş coğrafyada Bursa, Batı Kafkasya ve Ermenistan'dan çeşitli yöreler, Hazar Denizi'nin etrafındaki bölgeler ve özellikle Kızıl tatarların olmak üzere oradaki insanların adetleri, Sibiryaya, Kırım ve kendisinin beş ay geçirdiği Kefe'deki Ceneviz kolonisi ve Mısır ve Arabistan'ın tarifleri özellikle kayda değerdir. Ermenistan ve Karadeniz'in ötesinde varlıklarını devam ettiren Katolik misyonlar ve Büyük Tataristan'da bulu-

nan Hristiyan toplulukları hakkında yazdıkları da Hristiyanlık tarihi açısından önemli sayılır. Schiltberger'in *Reisebuch* adlı eseri Türkçeye "*Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*" adıyla çevrilmiştir.

Johannes Witte de Hese (tahminen 1400'ler): Reform döneminde çokça okunan "*Doğuya Fantastik Bir Yolculuk*" hikâyesinin yazarıdır. 14. yüzyılın sonunda yaşadığı tahmin edilmektedir. Utrecht'te yaşamış bir rahip olduğu düşünülmektedir. Hayatı hakkında net bir bilgi yoktur ve adı henüz belgelenmemiştir. Eserinde Aşağı Ren'den geldiğine dair ipuçları vardır. Çünkü kitabında doğuya ait bir şehri tanımlarken mutlaka Köln'le karşılaştırmaktadır.

Adı altında günümüze ulaşan tek eseri "*Itinerarium ad Jerusalem per diversas mundi partes (Dünyanın Dört Bir Yanından Kudüs'e Yolculuk)*" başlığını taşımaktadır. El yazmaları Berlin, Giessen, Münih, Prag, Viyana, Ghent ve Cheltenham'da bulunmaktadır. 15 ve 16. yüzyıla ait Quentell, Köln, Anvers, Paris gibi merkezlerdeki matbaalarda basılmış sekiz bilinen baskısı bulunmaktadır. Sonraki yüzyıllarda da pek çok baskısı çıkmıştır.

Eser gerçekte yapılmış bir yolculuğu anlatmaktadır. Baştan sona hayalî ve kurgusaldır. Hayalî olsa da kültür tarihi açısından epey ilginçtir. Çünkü 14. yüzyılın sonlarına doğru Almanya'da yaşayan insanların doğudaki insanlar hakkındaki düşüncelerini anlatmaktadır. Bu bakımdan oryantalizmi besleyen ilk kayıtlardan birisi olarak oldukça önemlidir. Kitapta aktarıldığına göre, Hese, 1398 (1498?) yılının ilk bahar mevsiminde Kudüs'ü ve çevresindeki kutsal toprakları ziyaret etti. Mayıs ayında Ürdün'e, daha sonra çok sayıda uçan balık karşısında hayrete düştüğü Kızıldeniz'e ve sonunda Mısır'ın başkenti Hermepolis'e vardı. Buradan Sina Yarımadası'nı geçti, ünlü St. Catherine Manastırını ziyaret etti, bir süreliğine Keldani'ye gitti ve daha sonra Dimyat'a uğrayıp seyahatine başladığı Nil'e döndü. Buradan tekrar ayrıldıktan sonra deniz yoluyla başında Brandicanus isminde bir kralın bulunduğu ve Rahip John'a bağlı Hristiyanların yaşadığı Etiyopya'ya gitti, burada cüce halkların ve tek gözlü insanların, Miknatis Dağı ve Karacığer Denizi'nin hikâyelerini

duydu. Nihayet Aziz Thomas'a bağlı Hristiyanların yaşadığı Hindistan'daki büyük Andronopolis şehrine geldi. Burada fazla kalmadı, 30 gün boyunca Belyad ve Gadda limanlarına, ardından 24 gün boyunca 11 Hristiyan ve 7 pagan kralın itaat ettiği Rahip John'un başkenti olduğunu öne sürdüğü Dicle üzerindeki Edissa'ya gitti. John'un görkemli sarayını ziyaret etti ve biraz ayrıntılı olarak anlattı. Sonra Mezopotamya'daki Hulna'ya veya Ulua'ya havari Thomas'ın mezarına hac yaptı. Buradan muhteşem ülkelere harika bir yolculuğa çıktı. Cennetin aşılmaz duvarına geldi, azap çeken ruhların çığlıklarını duyduğu Araf yerini ziyaret etti, bir ada sandığı ve neredeyse kendisini ve gemisini dibe sürükleyen bir ahtapotun üzerine indi. Sonunda mutlu bir şekilde Kudüs'e döndü. Burada hikâye aniden kesiliyor. Aslına bakılırsa, Hese'ye atfedilen bu kitap fantastik içeriklere sahip eski yazılardan derlenmiştir. Bu kaynakların en önemlileri, Geç Orta Çağ edebiyatında da yaygın olarak kullanılan Epistola Presbyteri Joannis, Tractatus de decem nationalibus Christianorum, Liber de infantia Mariae ve De adventu Patriarchae Indorum ad Urbem alt Calixto Papa Secundo'dur.

Jean de Béthencourt (1362-1425): 15. yüzyılın başında, Kastilya adına Kanarya Adaları'nın fethedildiği bir sefere öncülük eden bir Fransız kâşiftir. Normandiya'da, Grainville-la-Teinturière'de doğmuştur. Grainville, Fransa ve Navarre arasındaki savaş sırasında yakılıp yıkılmış ve Jean'in babası savaşta öldürülmüştür. Jean, Anjou Dükü I. Louis'in hizmetine girmiş ve yaver olmuştur. 1387'de Fransa Kralı'ndan Grainville'deki kaleyi yeniden inşa etmek için izin almıştır. 1390'da Jean, Kuzey Afrika merkezli Berberi korsanlığını durdurmak için ortak bir Fransız-Ceneviz seferinde Touraine Dükü'ne katılmıştır. Sefer başarılı olamasa da Jean'in hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Sefer sırasında Cenevizli tüccarlardan Kanarya Adaları'nı duymuş ve daha sonra kendisine Kanarya Adaları seferinde eşlik edecek Fransız şövalye Gadifier de la Salle ile tanışmıştır. Sefer Mayıs 1402'de La Rochelle'den başlamıştır. Béthencourt'un Paris'teki evini satarak elde ettiği parayla ve amcasından aldığı borçla finanse edilmiştir. Sefer, Kastilya Kralı III.

Henry'nin himayesinde yapılmıştır. Béthencourt takımadaların sadece üçünü fethedebilmiştir. Bunlar en doğudaki iki ada olan Lanzarote ve Fuerteventura'nın yanı sıra ana adaların en küçüğü olan El Hiero'ydu. Önce Lanzarote'ye çıktı ve hiçbir direnişle karşılaşmadan burayı fethetti. Fuerteventura'da sorunlar başladı, ancak sorunlara yerlilerin direnmesi sebep olmadı. Sorunların sebebi, işgalcilere liderlik eden iki kaptan arasındaki iç bölünmeler ve Fuerteventura'nın fethi için Béthencourt, Kastilya'dan takviye gelmesini bekleyemeyecek kadar uzakta olmasıydı. Ada, nihayet 1405'te fethedildi. Jean tarafından fethedilen son ada El Hiero direnişle karşılaşmadan alındı. Nüfus köleleştirildi ve ada Norman ve Kastilyalı yeni yerleşimcilerle iskân edildi. Béthencourt, Normandiya'daki topraklarına döndüğü 1412 yılına kadar adalarda kaldı. 1425'te memleketinde öldü ve oraya gömüldü.

Ruy Gonzales de Clavijo (öl. 1412) ve Alfonso Paez: Clavijo, Kastilya Kralı III. Henry'nin Timur Devleti'ne gönderdiği İspanyol elçidir. Henry tarafından Semerkant'taki Timur İmparatorluğu'na büyükelçi olarak gönderilmesinden önceki yaşamına dair çok az şey bilinmektedir. Madrid'de doğmuştur ve ailesi Toledoludur. Eseri Narrative of the Embassy of Ruy Gonzalez de Clavijo to the Court of Timour at Samarcand AD 1403-6 başlığını taşımaktadır.

Clavijo'nun seyahatinin yakın nedeni Osmanlı Padişahı Bayezid'in Avrupalıları Niğbolu Savaşı'nda yenmesi, bu yenilgi sonrası Bayezid'in İstanbul'u sıkıştırması ve Bizans'ın son bir kurtuluş çaresi olarak silah, para ve adam toplamak için Batı'dan yardım istemesidir. Öte yandan Orta Asya ile Delhi'den Şam'a kadar çeşitli zaferler elde eden ve o sırada Doğu Anadolu'da Bayezid'i taciz etmeye yoğunlaşan Timur'un adı Batı'da duyulmaya başlamıştır. Bu tarihlerde III. Henry Kahire'deki Memluk sultanına ve Kuzey Afrika'daki diğer Müslüman krallara -Fez, Tunus vb.- elçiler göndermiştir.

Clavijo ve Paez Kastilya Kralı III. Henri'nin Timur İmparatorluğu'nun kurucusu Emir Timur'a gönderdiği elçilerdi. Gómez de Salazar adlı üçüncü bir elçi başlangıçta onlarla seyahat etti, ancak yolda öldü. İki İspanyol büyükelçisi önce

Akdeniz yoluyla İstanbul'a, ardından Karadeniz üzerinden Trabzon'a, son olarak kara yoluyla Tebriz, Belh ve Keş üzerinden Timur'un bulunduğu Semerkant'a ulaştı. Dönüş yolculuklarında Özbekistan'da İpek Yolu üzerinde önemli bir ticaret merkezi olan Buhara'dan geçtiler. 1406'da Avrupa'ya döndükten kısa bir süre sonra, Clavijo, İpek Yolu'nun batı kesiminde gelecekteki gezginler için çok önemli bir bilgi kaynağı hâline gelen deneyimlerinin bir kaydını yazdı.

Aynı zamanda bir İspanyol asilzadesi olan Clavijo Anadolu topraklarına ayak bastığında, Timur orduları, Yıldırım Bayezid'in ordularını 1402 Ankara Savaşı'nda yenmiş, Anadolu'nun bir bölümü Timurlular etkisine girerken; Osmanlı Devleti'nde Fetret Devri denen bir dönem başlamıştı. Clavijo, İstanbul'u ziyaretinde İstanbul'un o günkü durumu hakkında gözlemlerde bulunmuştu. İstanbul adının ilk defa onun seyahatnamesinde geçtiği öne sürülmektedir. Clavijo, İstanbul adıyla alakalı Galata Cenevizlileri kolonisinin, kendilerinin bulunduğu yer dışında kalan kesim için "aşağı şehir" anlamında "Stambul", "Stambuli" demekte olduğunu aktarmıştır.

Clavijo'nun vakayinamesi, Timur İmparatorluğu ve etrafındaki ülkelerin tarihi bakımından kıymetli bir eserdir. Şehirlerin ayrıntılı tasvirleri, özellikle hâlâ Hristiyan olan İstanbul tasviri, Semerkant'ta ağırlandığı sırada katıldığı 18 eğlencenin detayları, cariyelerin ve Timur'un kıyafetleri, Timur'un torunu Uluğ Bey'in düğünü, çarşı-pazarı bu eserde anlatılmıştır. Clavijo'nun seyahat günlüğü, Timur'un sarayının lüksüne dair Avrupa'daki tek kaynaktır ve Semerkant efsanesinin temelidir. Eser, yazarının bizzat içinden geçtiği toprakların ve ülkelerin yöneticileriyle yaptığı müzakereleri ayrıntılı olarak anlatması bakımından âdeta bir diplomasi dersi kitabı gibidir.

İpek ve Baharat yollarının öneminin azalmasıyla, deniz yolunun Vasco da Gama tarafından neredeyse bir asır sonra keşfedilmesiyle Orta Asya, önceki yüzyıllarda sahip olduğu jeostratejik ilgiyi kaybetti. Böylece, İspanyol fatihlerinin Amerika'daki macerası övülmeye başlandığı bir zamanda Clavijo'nun büyük sonuçları olmayan

hüsranı uğramış diplomatik girişimi unutulmaya yüz tuttu.

Ghillebert (Guillebert) de Lannoy (1386-1462): Burgonyalı bir hacı ve diplomattır. Gilbert, 1386 civarında o tarihlerde Fransız egemenliğinde bulunan Flanders'ta doğdu ve askeri kariyerine İngilizlere karşı savaşta (1403-1404) başladı. Jean de Werchin'i takip ederek Kutsal Topraklara (1405-1406) kadar gitti. Kudüs'ü ziyaret için yola çıkan pek çok seyyah arasında yer alan Lannoy Sina Dağını ziyaret etti, daha sonra da İstanbul'a geçti. La Marche kontu (1407) Jacques de Bourbon komutasında İspanya'daki Müslümanlarla savaşa devam etti. 1410'da oraya geri döndü. 1413'te Prusya'da şövalye ilan edildi ve Agincourt savaşında (1415) İngilizlere karşı savaşırken esir alındı. Troyes Antlaşması'ndan (1420) sonra, 1421 yılında, İngiltere Kralı V. Henri tarafından görevlendirilerek Kuzey Avrupa'ya ve Romanya'ya gitti, dönüşte de İstanbul'dan geçerek Suriye ve Mısır'ı ziyaret etti. İlk seyahatine ait Türkiye izlenimleri geçtiği yerlerin isimlerinden ibarettir. 1422 yılında yaptığı seyahatte ise ziyaret ettiği tek yer olan Gelibolu'ya ilişkin detaylı bir tasvir yapmıştır. Seyahatnamesi, ilk olarak C. P. Serrure tarafından 1840 yılında *Voyages et ambassades de Messire Guillebert de Lannoy (Guillebert de Lannoy'un Elçilikleri ve Seyahatleri)* ismiyle Fransızca olarak yayınlanmıştır.

1428'de Gilbert, Kutsal Roma İmparatoru ve Macaristan Kralı Sigismund nezdinde Philip'in büyükelçisi olarak görev yaptı. 1430'da Dük Philip tarafından kurulan Altın Post Tarikatı'nın ilk şövalyelerinden biri oldu. 1446'da üçüncü kez Kutsal Topraklar'a hac ve Kıbrıs'a diplomatik bir görev için gitti. 1454'te Arras'ta yeni bir haclı seferi başlatmak üzere kurulan Sülün Yemini'ne katıldı.

Antoine de la Sale (1388-1462): Petit Jehan de Saintre'nin yazarı Antoine de la Sale (1388-1462), 1407'de Lipari Adaları'ndaki bir yanardağın kraterine tırmandı ve izlenimlerini bıraktı.

Ma Huan (1380-1460) ve Fei Xin (1385-1436?): Her birisi Zeng He'nin donanmasının ziyaret ettiği yerler hakkında birer kitap kaleme almıştır.

Ma Huan (1380-1460) Amiral Zheng He'ye Batı Okyanuslarına yaptığı yedi seferden üçünde eşlik eden Çinli bir gezgin ve çevirmendi. Annesi Müslüman'dı. Birkaç Klasik Çince ve Budist metni biliyordu. Çeviri yapabilmek için Arapça öğrendi. 1413 seferinde Champa, Java, Sumatra, Palembang, Siam, Kochi ve Hürmüz'ü; 1421 seferinde Malakka, Aru, Sumatra, Trincomale, Seylan, Kochi, Calicut, Zufar ve Hürmüz'ü ve 1431 seferi sırasında Bengal, Chittagong, Sonargaon, Gaur ve Calicut'u ziyaret etti. Kalikut'tan Hadım Hong Bao tarafından Mekke'ye elçi olarak gönderildi.

Ma Huan, keşif gezileri sırasında coğrafya, siyaset, hava koşulları, çevre, ekonomi, yerel gelenekler, hatta suçlular için cezalandırma yöntemleri hakkında notlar aldı. İlk seferinden eve döndü, 1416 civarında kitabının ilk taslağını yazmaya başladı. Daha sonraki seferler sırasında taslağını genişletti ve değiştirdi, son versiyonunu 1451 civarında hazırdı. Kitabının adı Yingya Shenglan (Okyanus Kıyılarının Genel Araştırması) idi. Yingya Shenglan, dünya çapındaki sinologlar tarafından Ming hanedanı deniz keşif tarihi, Güney Doğu Asya tarihi ve Hindistan tarihi için birincil kaynak olarak kabul edilir.

Fei Xin (Fei Hsin) (1385-1436) Ming hanedanı amiralı Zheng He filosunun askeri mürettebatının bir üyesiydi ve Çin gemilerinin ziyaret ettiği ülkeler hakkında bir kitabın yazarı olarak tarihe geçti.

Fei Xin'in hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Arap dilini kendi kendine öğrendiği tahmin edilmektedir. Hint Okyanusu'na yaptığı yolculuklarda Amiral (Hadım) Zheng He'ye eşlik eden üç görevliden biriydi. Bengal hakkında verdiği bilgiler, Orta Çağ Bengal tarihini yeniden inşa etmek için önemli bir kaynaktır. 1388'de Çin'in Suzhou vilayetinin Kunshan semtinde mütevazı bir bilgin ailesinde dünyaya gelen Fei Hsin, 13 yaşında askerlik hizmetine katıldı ve 21 yaşındayken Zheng He'nin üçüncü yolculuğuna (1409-11) eşlik etmek üzere seçildi. Zheng-He'nin dördüncü (1411-14), beşinci (1417-19) ve yedinci seferleri (1431-33) olmak üzere başka üç sefere de katıldı.

1433'te Çin'e döndü. 1436'da Pasifik ve (Çin'in Batı denizi dediği) Hint okyanuslarındaki çeşitli ülkeler ve deneyimleri hakkında bilgi veren bir kitap yazdı. Çalışmasının adı Shingocha Shenglan (Yıldız Salınun Genel Araştırması) idi; "Yıldız Salı" imparatorluk büyükelçisini taşıyan geminin adıydı. Kitabın ilk ne zaman basıldığı bilinmiyor; en eski versiyonunun 1544'te yayınlandığı bilinmektedir.

Fei Xin'in seyahat günlüğü Ma Huan'inkinin yaklaşık yarısı kadar uzunluktadır, ancak daha kısa olmasına rağmen, 45 ülkeyle alakalı izlenimler paylaşılmaktadır ve Ma Huan tarafından tanımlanan yirmi bir ülkeyle ilgili kıyaslamalar da içermektedir. 19 yer iki yazar için ortaktır. Fei Xin, Ma Huan'ın seyahatnamesinde bulunmayan yirmi altı yer hakkında ayrıca bilgi vermektedir. Öte yandan Ma Huan, Fei Xin'de yer bulmayan iki ülkeyi anlatmaktadır. Fei Xin, Arabistan'da Lasa (muhtemelen Muscat'ta) ve Doğu Afrika'da Mogadişu, Brava ve Gumbo hakkında ikinci elden de olsa bilgi sağlayan ilk Orta Çağ yazarıdır.

Fei Xin ve Ma Huan'ın yazdıkları arasında birçok tutarsızlık da vardır. Örneğin, Fei Xin, Phanrang'ın (Panduranga) Champa'dan (Orta Vietnam) farklı bir ülke olduğunu, Ma Huan ise Champa'nın bir parçası olduğunu bildirir. Bengal ile ilgili olarak başka hiçbir Çinli gezgin başkentini adını Pandua olarak vermez ve Fei Xin, Çin'in diğer ülkelerle olan takasa dayalı ticareti hakkında mükemmel bilgiler sağlar ve Çin'in ipek, porselen cinsinden ödemelerinin ayrıntılarını verir. Fei Xin ve Ma Huan, 15. yüzyılda Güney Asya hakkında verdikleri bilgilerle birbirlerini tamamlamaktadırlar.

Anconalı Ciriaco (1391-1455): Ciriaco d'Ancona, Cyriacus de Pizzicolli ya da Cyriacus Anconitanus diye de anılmaktadır. Ancona'da doğmuştur. İtalyan tüccar ve hümanisttir. İlk epigraflardan ve klasik arkeologlardandır. Yunan ve Romalılar zamanından çok sayıda kitabeyi kayıt altına almıştır. Böylece antik döneme ait çok sayıda metin onun sayesinde bugüne gelmiştir. Kayıt altına aldığı verilerin doğruluğundan dolayı modern klasik arkeolojinin kurucusu sayılmaktadır.

Ticaretle uğraşmasından dolayı 1412 ila 1454 seneleri içerisinde Edirne, İstanbul, Marmara Denizi kıyı şeridi, Kuzey Ege sahilleri, Kiklad Adaları, Girit adası, Sakız adası, Milet, Midilli adası, Mora Yarımadası ve Epir gibi yerlere yolculuklar yaptı. Ayrıca Ayasofya'yı, Atina Akropolü'nü ve Delfi harabelerini gördü. Gördüğü yapı ve abideleri çizdi, kitabeleri kaydetti. İzmir'de arkeolojik manada ilk keşifleri de 1429-30 ve 1446'da buraya gelen Ciriaco yapmıştır. Ölümünden çok sonra, elde kalan bazı metinleri Epigrammata reperta per Illyricum a Kyriaco Anconitano (Roma, 1664), Cyriaci Anconitani nova fragmana notis illustrata (Pesaro, 1763) ve Itinerarium (Floransa, 1742) adıyla basılmıştır.

Margery Kempe (1373-1440): İngiliz edebiyatının en eski otobiyografilerinden birisinin sahibi olan İngiliz dinî mistiktir. Otobiyografisinin adı Book of Margery Kempe'dir (Margery Kempe Kitabı). Margery Kempe (kızlık soyadı Brunham) birçok yönden olağanüstüydü. Doğu Anglia'daki Lynn adlı bir kasabadan orta sınıf bir kadındı. Lynn belediye başkanının kızıydı. Değirmen sahibi ve bira üreticisi de olmak üzere birçok işte çalıştı. 1393'te John Kempe ile evlendi. Bu evlilikten 14 çocuğu oldu. İlk çocuğunun doğumu zor oldu ve doğumundan sonra sık sık İsa'yı gördü. Bu sırada, günahkâr eylemleri için onu uyaran bir rahibe günah çıkardı. Kempe bunu travmatik buldu ve bu, bugün psikotik bir epizod olarak tanımlayabileceğimiz şeye neden oldu. Bu süre zarfında İsa ona görünmeye devam etti ve daha sonra Margery iyileşti. Ama zaman zaman kendisini günahları nedeniyle cezalandırma arzusunda oldu. Ayrıca çok seyahat etti, sapkınlıkla suçlandı ve sonunda deneyimlerini yazılı hâle getirdi. 1934'te kitabı keşfedilmeseydi bu kadın ve onun şartırtıcı hayatı hakkında çok az fikrimiz olurdu.

Margery 1409 civarında günahlarının bir kefareti olarak et yemekten kaçınmaya başladı. Gerçekten de, bu kendini cezalandırma arzusu, anlatısında her zaman mevcuttur. 1413'te mistik birisi olan Norwichli Julian'ı ziyaret etti. O yılın ilerleyen zamanlarında Kudüs'e hacca gitti ve 1415'e kadar geri dönmedi. İki yıl sonra, 1417'de bu sefer Santiago de Compostela'ya hacca gitti. Aynı sene Leicester'deki dinî yetkililer tarafından sor-

guya çekildi ve York, Hull, Hessle ve Beverley'de yargılandı. 1418'de memleketi Lynn'e döndü. 1432'de kitabını yazdırmak için ilk girişimlerini yaptı. Bu yıl hem kocası hem de oğlu öldü. Ertesi yıl Norveç üzerinden Gdansk'a gitti. Kempe en son 1439'da kayıtlarda yer almıştır. Tam olarak ne zaman öldüğü belli değildir. Görünüşe göre okuma yazma bilmemektedir ve kitabını iki kâtibe 1432-1436 arasında dikte ettirmiştir. Kitabı ilk kez 1936'da (modernize edilmiş) ve 1940'ta Orta İngilizce olarak yayınlanmıştır.

Kempe'nin kitabı, 20 yaşındaki ilk hamileliğinden altmışlı yaşlarının ortasına kadar olan yaşamını konu almaktadır. Çalışma kronolojik bir anlatıma sahip değildir. Bu nedenle Kempe'nin hayatının hikâyesini yeniden inşa etmek için okuyucunun bilgi parçalarını bir araya getirmesi gerekir. Kempe'nin kitabı Orta Çağ sona ererken bir kadının gerçekleştirdiği hac yolculuklarına ışık tutması bakımından oldukça önemlidir.

Chen Cheng (1365-1457): Chen Cheng Orta Asya'ya yaptığı kara yolculuklarıyla tanınan Çinli bir diplomattır. Seyahatleri, Amiral Zheng He'nin deniz yolculuklarıyla aynı zamana denk gelmiştir. Cheng Cheng, Ming Hanedanlığı'nın kurulmasından üç yıl önce Jiangxi Eyaletinde doğmuştur. İmparator Hongwu'nun maiyetinde memur olarak kariyerine başlamıştır. 1406'dan 1411'e kadar Pekin'deki İmparatorluk Kütüphanesinde Yongle Ansiklopedisi'nin editörlüğünü üstlenmiştir. İmparator Yongle'in saltanatında 1414, 1416 ve 1420'de Semerkant ve Herat'a Timurlu sarayına giden Ming elçilik heyetlerine başkanlık etmiştir. Bu seferler vesilesiyle Timurlu hükümdarları Şahruh ve Uluğ Bey'e imparatorluk fermanları ve hediyeler takdim etmiştir. Çin'den Orta Asya'ya uzanan yol boyunca yerel yöneticiler ve şeflerle de temas kurmuştur.

"Batı Topraklarına Bir Yolculuğun Notları" başlığını taşıyan seyahat notları Ming Hanedanlığı ve Timurlular döneminde Orta Asya'ya dair en kapsamlı kaynaktır. Orta Asya'nın coğrafyası, çeşitli ticari ürünleri ve gündelik yaşamına ilişkin önemli bilgiler içermektedir. Cheng Cheng'in seyahat notları günlük şeklinde tutulmuştur. Günlük Suzhou'dan (Jiuquan) ayrılışının ilk günü ile

kronolojik olarak başlar ve Herat'a varışa kadar olan yolculuğun aşamalarını anlatır.

Caumontlu Nompar (1391-1446): Santiago de Compostela ve Kudüs'e yaptığı hac ziyaretlerinin yazılı kayıtlarını bırakan bir Gaskon lorduydu. Çalışmaları, Orta Fransızca Sözlüğü'ne söz varlığı katkıları da sağlamıştır. Temmuz 1414'te 23 yaşındayken Compostela'ya, ardından Şubat 1419 ile Nisan 1420 arasında Kudüs'e gitti. Kudüs'e olan hac yolculuğunu Voyaige d'oultremer en Jhérusalem başlıklı eserinde anlattı.

Cristoforo Buondelmonti (1385-1430): İtalyan gezgin ve papazdır. Floransa'da dünyaya gelmiştir. Rodos Adası'na Yunanca öğrenmek için gitmiştir. Burada sekiz yıl kalmıştır. Ardından altı sene Ege Denizi'ndeki adaları ziyaret etmiştir. Ziyaret ettiği yerler içerisinde İstanbul'da Galata ve Beyoğlu (Pera) da vardır. Gezdiği yerleri Liber Insularum Archipelagi başlığıyla yazdığı Latince seyahatnamesi meşhurdur. Seyahatnamesinin çok sayıda yazma nüshası vardır. Eserin 15. yüzyıla ait Grekçe bir tercümesi de Topkapı Sarayı'nda bulunmaktadır. Seyahatnamesi yanında gördüğü bazı önemli yerlerin kendi eliyle çizilmiş planları vardır. Tahminen 1422'de çizdiği İstanbul haritası, eldeki en eski İstanbul haritalarından birisidir.

Siraceddin İbnü'l-Verdî (öl. 1457): İbnü'l-Verdî, İslâm dünyasında ve Batı'da *Harîdetü'l-acâib ve ferîdetü'l-garâib* başlıklı kitabıyla meşhurdur. 1419 senesinde tamamladığı kitabın ilk bölümünde coğrafi bölgeler, dağlar, nehirler, ikinci bölümünde bitkiler, hayvanlar, madenler ve bu madenlerin özellikleri, yararlarını anlatmıştır. Kitapta kıyamet alâmetleri, gerçeklerle hayal, tarihî olayla efsane bir arada yer almaktadır. Kitabın pek çok el yazması nüshası dünya kütüphanelerinde yaygın bir şekilde bulunmaktadır. Eserin dünya genelinde rağbet görmesi Avrupa, Afrika ve Arap ülkeleri hakkında ilgi çekici bazı bilgilere sahip olmasındandır.

Hoca Gıyaseddin Nakkaş ve Acâibü'l-letâif: Cheng Cheng'in başkanlığında Semerkant ve Herat'a gelen Çin elçilik heyetlerinin başlattığı diyalog Timurularla Çinliler arasında olumlu bir

hava meydana getirmişti. İki taraf arasında karşılıklı temaslar ara ara da olsa devam etmekteydi. Karşılıklı elçiler gidip gelmekteydi. Timurlu Sultanı Mirza Şahruh, 1419 yılında Çin (Hitay) imparatoruna tekrar bir elçi kafilesi gönderme kararı almıştı. Bu kafilenin içinde Mirza Şahruh'un oğlu da vardı. Hoca Gıyaseddin ise bu kafiilde Herat Valisi Şehzade Mirza Baysungur'un temsilcisiydi. Hoca Gıyaseddin, 1419'da Herat'tan yola çıkmış, Çin'e gidişte ve oradan geri dönüşte karşılaştığı ilginç ve önemli şeyleri kayıt altına almış ve üç yıl sonra evine vardığında Acâibü'l-letâif (Hitay Sefaretnamesi) isimli eserini kaleme almıştır. Sefaretnamede anlatılana göre Timurlu elçilik heyetinin yolculuğu 25 Kasım 1419'da Herat'ta başlamıştır. 28 Aralık'ta Belh'e varılmıştır. Çetin kış şartları nedeniyle 17 Ocak 1420'ye kadar Belh'te kaldıktan sonra yola çıkılmış; 8 Şubat'ta Semerkand'a ulaşılmıştır. 20 Mart'ta Taşkent'e, 29 Mart'ta Seyram'a, 6 Nisan'da Eşbere'ye ve 27 Nisan'da Moğol memleketine gelinmiştir. Haziran ayı sonlarında Turfan'a erişilmiştir. 27 Haziran'da Turfan'dan ayrılarak 2 Temmuz'da Karahoca'ya varılmıştır. 7 Temmuz'da elçilerin adlarını ve yanlarındaki adamları yazmak için Hitaylılardan birtakım kimseler gelmiştir. 16 Temmuz'da Sofuata denilen yere, 18 Temmuz'da Kamel şehrine varılmıştır.

Aslı Farsça olan Acaibü'l-Letaif, III. Ahmed zamanında Damat İbrahim Paşa'nın emriyle Şeyhülislâm esbak Küçük Çelebizade İsmail Asım Efendi tarafından 1140/1727'de Türkçeye çevrilmiştir. Ali Emirî, 1315/1899'da İşkodra civarında Akçahisar kasabasında Türkçe nüshasını bulmuş ve 1331/1916 yılında İstanbul'da yayınlamıştır. Acaibü'l-Letaif, ilk yazıya geçirildiğinde, kopyaları gelecek bir veya iki yüzyıl için Fars ve Türk edebiyatında Çin'in en ayrıntılı açıklamalarından biri hâline gelmiştir.

Sefaretname Farsça yazılmıştır. Timurular zamanında Çin'e gerçekleştirilen ziyaretin izlenimlerinin anlatıldığı Acaibü'l-Letaif Timurular-Ming ilişkilerine dair önemli bir belgeseldir. Eser ilk bölümünde Herat'tan Pekin'e olan yolculuğa, ikinci bölümde Pekin'e yoğunlaşmaktadır. Yazar, pek çok noktada yolların durumundan çok ko-

naklama koşullarını ve konaklanan şehirleri ele almayı tercih etmiştir.

Niccolò de' Conti (1385/1395?-1469): Hindistan, Çin ve Endonezya'da 1419'dan 1444'e kadar seyahat eden ve 25 senelik seyahatinin yazılı kaydını bırakan Venedikli bir tüccardır.

Chioggia'da doğmuştur. Hindistan, Güneydoğu Asya ve Güney Çin'de seyahat etmiştir. Marco Polo ve akrabalarından sonra Venedik'ten o bölgeye gelen Avrupalı ilk kişidir. 1419'da Venedik'ten ayrılarak Şam'a gitmiş; burada Arapça öğrenmiştir. 25 sene süresince Asya'daki pek çok ülkeyi Müslüman bir tüccar kılığına girerek gezmiştir. Yolcuları esnasında emniyet gerekçesiyle kendisini Müslüman olarak tanıtmaması bir bakıma Hristiyanlık esaslarını açık bir şekilde inkâr etmekte. Bu ihlalden dolayı seyahatleri bitip İtalya'ya döndüğünde Papa IV. Eugene'in özel sekreteri Poggio Bracciolini ile görüşüp durumunu anlatmak zorunda kalmıştır. Yerel dilleri öğrenmeye yatkın olması ve İslam kültürünün ayrıntılarını öğrenmesi sayesinde Müslüman ticaret gemilerinde seyahatlerini sürdürebilmiştir. Çinli Amiral Zheng He'nin deniz seferleriyle aynı tarihlerde seyahatlerini gerçekleştirmiştir. Hatta bir dönem bu donanmada ya da bu donanmayla hareket eden ticaret gemilerinde seyahat etmiştir. Donanmayla beraber gezdiği yerlere ait anlattığı bilgiler Ma Huan (1433) ve Fei Xin (1436) gibi Çin donanmasıyla beraber gezen tarihçilerin anlattıklarıyla örtüşmektedir.

Conti, Şam'dan sonra Bağdat'a, oradan da Basra'ya geçmiştir. İran Körfezinde deniz yoluyla seyahat ederek İran'a gitmiş ve Farsça öğrenmiştir. Arap Denizi'ni kat ederek Gucera'ta varmıştır. Daha sonra Deccan yaylasındaki Vijayanagar'a gelmiştir. Hindistan'ın doğu kıyısındaki ve Goa'nın yaklaşık 150 mil doğusunda bulunan Maliapur'a gitmiştir. Havarî Aziz Thomas'ın dinlenme yeri olarak kabul edilen Maliapur, Hint Hristiyanları için en kutsal yerdi. Daha sonra yamyamlarla karşılaştığını öne sürdüğü ve biber ve altın bulduğu Sumatra'ya 1421'de geçmiştir. Bir yıl burada kalmıştır. Bu süre boyunca altın ve baharat ticaretiyle uğraşmıştır. Daha sonra Malaya Yarımadası'na, oradan sonra Batı Bengal'a geçmiştir. Ayrıca şimdi Burma'da bulunan

Tenasserim'i ve Ganj Deltası bölgesini ziyaret etmiştir. Burma'da Irrawaddy Nehri'nden aşağıya inmiş ve müreffeh şehir Pegu'da durmuştur. Burma'dan sonra Java'ya giden Niccolò burada 9 ay kaldıktan sonra günümüzdeki Vietnam'a, o zamanki adıyla Champa'ya geçmiştir.

Java, seyahatleri boyunca Conti'nin ulaştığı en uzak noktaydı. 1440 yılına doğru Hindistan'a geri dönmüştür. Buradan sonra Aden, Somali, Cidde üzerinden Mısır'a geçmiştir. Yol boyunca Hindistan'ın Malabar Sahili'ndeki durakları arasında Cochin ve Calicut, şimdiki Kozikod vardı. Arap Yarımadası'nın güney kıyısına ve Aden şehrine gitmeden önce Cambay'ı tekrar ziyaret etmiştir. Ayrıca Mekke'nin liman kenti Cidde'de durmuş ve ardından Venedik'e varmadan önce karadan Kahire ve Sina Dağı'na gitmiştir (1444). Hindistan'da tanıştığı ve evlendiği eşi Mısır'da çıkan salgın hastalık sırasında hayatını kaybetmiştir. Dört çocuğuyla İtalya'ya dönmüştür. 1444 yılında Venedik'e dönen Niccolò, saygı duyulan bir tacir olarak hayatına devam etmiştir.

Seyahatlerini içeren eseri 15. asrın oldukça popüler gezi notlarından birisidir. Conti'nin eseri ilk olarak Cristoforo da Bollate tarafından 1492'de Latince basılmıştır. Kısa sürede çoğu Avrupa dillerine çevrilip yeni baskıları yayımlanmıştır. 1857'de R. H. Major tarafından düzenlenen İngilizce çevirisi, *India in the Fifteenth Century* (15. Yüzyılda Hindistan) başlığıyla yayınlanmıştır. Conti'nin seyahat notları Avrupa'da zamanının Hint Okyanusu ve Güneydoğu Asya'sının görünümü hakkında birinci elden önemli bir kaynaktır. Conti'nin vermiş olduğu bilgiler Cenova (1447-1457) ve Fra Mauro (1457) haritalarına ilham vermiştir. Conti eseriyle Ludovico di Vartehema (1510), Macellan'la dünyanın çevresini dolaşan Antonio Pigafetta gibi kâşifleri etkilemiştir.

Francesco Filelfo (1398-1481): Francesco Filelfo, 25 Temmuz 1398 tarihinde İtalya'nın Marche bölgesine bulunan Tolentino'da doğdu. Padua Üniversitesi'nde hukuk, dilbilgisi, retorik ve Latin dili okudu. Aldığı eğitimle büyük bir şöhrete erişti. 1417 yılında henüz 18 yaşında Venedik'te belagat ve ahlak felsefesi öğretmeye davet edildi. Buradaki dersleri dilbilgisi, Latin yazarları, özellikle de felsefe ve belagat ustaları olan Ci-

cero ve Virgil'in anlaşılması üzerineydi. Genç yaşında belagat profesörü olan Filelfo, 1419'da İstanbul'daki Venedik doçuna (elçi) sekreter olarak atandı. Bu göreve atanmasında Venedik Cumhuriyeti'nde kurmuş olduğu siyasi bağlan-tılar önemli rol oynadı.

Filelfo, İstanbul'dayken John Chrysoloras'tan Yunanca dersleri aldı ve bu dili etkin bir biçimde öğrendi. Hocasının kızı Theodora ile evlendi. 1453'te İstanbul'un Osmanlı Devleti tarafından fethi sırasında esir alınan eşinin akrabalarının serbest bırakılması için Osmanlı devlet adamlarına mektuplar yazdı. Mektup yazma alışkanlığından dolayı hayatına dair bilgiler günümüze kadar geldi. Mektuplarından öğrenildiği üzere 1427'de İtalya'ya geri döndü ve önemli Yunan el yazma koleksiyonlarını beraberinde götürdü. 15. yüzyılda anadili gibi Yunanca okuyabilen, yazabilen ve konuşabilen nadir İtalyan hümanistlerden birisiydi. Bunun yanında Türk topraklarını dolaşan ve Osmanlıları yakından tanıma fırsatı bulan kişilerdendi.

İtalya'ya döndüğünde Floransa'da Medici ailesi hizmetinde bulundu. Fakat çeşitli sebeplerden dolayı Medici ailesinden yönetici olan Cosimo ile anlaşmazlığa düştü. Cosimo'nun 1433 yılında Albizzi partisi tarafından sürgüne gönderilmesini destekledi. Ancak Cosimo'nun sürgününün sonlanıp Floransa'ya dönmesiyle Filelfo, Siena'ya gitmek zorunda kaldı ve burada dört yıldan az kaldı. Bir profesör olarak adı bütün İtalya'da duyulmuştu: Düzenli olarak prenslerden ve şehir devletlerinden cazip teklifler aldı. Bunların en çekicisi Milano dükü Filippo Maria Visconti tarafından yapıldı ve teklifi kabul ederek 1440'ta yeni efendisinin idaresi altına girdi. Ardından Papa IV. Sixtus'un Roma'ya hitabet kürsüsüne oturma çağrısını kabul etti. Roma'da yalnız bir yıl geçirdikten sonra Milano'ya döndü. Papa IV. Sixtus'a İtalya'nın güvenliğini tehlikeye atan Medici ailesine yapılan Pazzi komplosunu şiddetle kınayan mektuplar göndererek Medicili Lorenzo'nun yanında olduğunu gösterdi ve Papalık kurumunun da onları desteklemesine yardımcı oldu. Lorenzo da Filelfo'yu Floransa'da Yunanca öğretmeye davet etti ve Filelfo 1481'de Floransa'ya döndü. Ge-

lişinden iki hafta sonra, 83 yaşında dizanteriden öldü.

İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde Türkleri tanıma fırsatı bulan Filelfo, Türklerin fetihlerini yakından takip etti ve arkadaşlarına Türklerin hem karada hem de denizde Yunanistan'a karşı oluşturduğu tehlikeler hakkında endişelerini aktardı. Türk ilerlemesinin tehdit ettiği Yunan bilginlerinin, el yazmalarının, dilinin ve kültürünün güvenliği için Osmanlı Türklerine karşı bir Haçlı Seferi başlatılması için hararetli bir kampanya yürüttü. İtalya ve Kuzey Avrupa'daki bir dizi Hıristiyan prense Müslümanlara karşı bir askeri seferin gerekliliği ve faydası hakkında tavsiyelerde bulundu. Filelfo mektuplarında yeni bir haçlı seferi tezini kuvvetlendirebilmek amacıyla tarih, filoloji ve coğrafyanın yanı sıra siyaset, askeri strateji, antropoloji, Osmanlı diplomasisi ve devlet idaresi hakkındaki kendi edindiği bilgilerden çeşitli argümanlar kullandı. Ancak siyasi ve askeri bilgileri belagattaki ustalığı kadar iyi değildi. Bu nedenle Haçlı Seferi çağrıları Avrupa yöneticileri tarafından dikkate alınmadı.

Filelfo, İtalyan Rönesansının en büyük hümanistleri arasında enerjisi ve yaşadığı çağa tam uyumuyla öne çıkmıştır. Enerjisine karşın yazıları ve eski yazarlar hakkındaki bilgileri yüzeysel; yazım tarzı kaba ve retorisi sıradan olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden edebi eserlerinin ömrü kısa oldu. Yaşamı boyunca öğretmen ve çevirmen olarak yorulmak bilmeyen faaliyetleri ve bilgi birikimlerini kullanma kolaylığı ile beşeri bilimlere büyük hizmetlerde bulundu. Filelfo, Guarino Veronese'den sonra İtalya'daki ilk önemli Yunanca profesörüydü. Filelfo, keskin zekâsı ve sorgulayıcı bir zihni olan son derece bilgili bir adam, çekici olmayan türden, kavgacı, açgözlü ve aynı şekilde hem övgüye hem de istismara maruz kalmaya hazır, tipik bir saraylı-hümanist olarak tanımlanmaktadır.

Filelfo'nun tam bir baskısı ilk kez Fransızca tercümesi, notları ve yorumlarıyla birlikte 1892'de Paris'te Emile Legrand tarafından yayınlanan Yunanca mektupları, konuşmalar (Paris, 1515) ve hicivleri (Venedik, 1502); "Convivia Mediolanensia" başlığı altında yayınlanan düzyazılı birçok

parçası; ayrıca Yunancadan çok sayıda Latince çevirisi bulunmaktadır.

John Poloner (15. yüzyıl): “*Description of the Holy Land (1421)*” isimli hac rehberinin yazarı olduğu düşünülmektedir. Uzun süre Alman ya da Polonyalı olup olmadığı tartışılmıştır. Eserinde Almanca Klaffern kelimesini kullanması, mesafeleri Alman miliyle hesaplaması, okuyucusuna bir Alman’a kaç İtalyan mili yol gittiğini açıklaması ve ayrıca Filistin’in Kutsal Topraklar’ın bir eyaleti olduğunu, “tıpkı Saksonya ve Lorraine’in Almanya’nın veya Toskana ve Lombardiya’nın İtalya’nın eyaletleri olması gibi” beyanda bulunması onun Alman olduğunu düşündürmektedir. Aziz Thomas arifesinde, 1422’de Beyrut’taki limanda geçirdiği korkunç geceyi anlattığı için, hac tarihi de tahmin edilmektedir: Poloner’i ilginç hâle getiren özelliği Kutsal Toprakların haritasını yapan neredeyse ilk hacı olması gerçeğinde yatmaktadır. Bu harita yok olmuştur. Daha sonra eserindeki bilgilerden hareketle yeniden çizilmiştir.

Giovanni Torzello: Osmanlı topraklarında II. Sultan Murad zamanında Venedikli, Cenovalı ve Floransalı tüccarlara rastlandığına bazı kaynaklar tanıklık etmektedir. 1433’te Anadolu ve İstanbul’dan gelip Balkanlar üzerinden memleketine doğru geri dönerken Forlil Benedetto Folco adında bir Milano elçisiyle Sultan II. Murad’ı Edirne’de sarayında ziyaret eden Burgondiyalı Bertrandon de la Broquiere, seyahatnamesinde aralarından nüfuz sahibi bir Yahudi’nin de bulunduğu bu tüccarlardan bahsetmektedir. Sultan II. Murad’ın sarayında tam 12 sene yaşayan ve 16 Mart 1439’da Floransa’da raporunu, aviso, tamamlayan bir İtalyan hakkında belki de tek bilgi yine aynı seyyahın eserinde yer almaktadır. Bu kişi Giovanni Torsello (Torzello)’ydu. Bilgi toplamak için geldiği Osmanlı topraklarında yıllarca Osmanlı sultanlarının hizmetinde çalışanlardan yalnızca birisiydi. Kendisine “İstanbul’daki İmparatorun şövalyesi, askeri ve mabeyincisi” diyen Torzello, iddiaya göre 12 yıl boyunca Osmanlılar arasında Bizans elçisi olarak görev yaptı. Batı’nın Osmanlılarla nasıl yüzleşmesi gerektiği konusunda Broquiere aracılığıyla Burgondiya Dükü’ne tavsiyelerde bulundu.

II. Murad’ın İtalyan müşavirlerden faydalandığını ve İtalyanları sarayına çektiğini, o zamandan kalma başka kaynaklardan da öğrenmek mümkündür. Anconalı Othman di Lillo Ferducci, II. Sultan Mehmed’e yazdığı ithaf mektubunda iftiharla babası Lillo Ferducci’nin, hemen hemen 24 yılını Türkiye’de geçirdiği ve Gelibolu’daki bir sarayı andıran muhteşem köşkünde, avlanmaya çıktığı vakitler padişahı misafir ettiği, hatta Sultana karşı duyduğu hayranlık dolayısıyla ilk doğan çocuğuna Osmanlı Hanedanı’nın kurucusu olan Osman’ın adını taktığı zamanlarda, II. Sultan Murad nezdinde inanılmayacak derecede bir nüfuza sahip olduğuna işaret etmektedir.

Michault Taillevent: Burgondiya Dükü maiyetinde bir şair olan Michault Taillevent, 1430’da Jura Dağları’nı gezdi ve kişisel görüşlerini, dağ derelerinin gürültülü şelalelerini kaydetti.

Bertrandon de la Broquiere (1400-1459): 1400’de doğduğu tahmin edilmektedir. Adı tarihsel kayıtlarda ilk olarak 1421’de geçmektedir. Bu tarihte Burgonya Dükü III. Philippe le Bon’un sarayında sofrasız hizmetkarlarından birisiydi. Zamanla Philippe le Bon’un en güvendiği isim oldu. Bu güvenin de etkisiyle 1432’de Ortadoğu’ya gönderilmiş ve kendisine İslâm devletleri ve giderek güçlenen Osmanlılar hakkında bilgi toplaması emredilmiştir. Bu görev için Şubat 1432’de yola çıkmış; Torino, Bologna ve Floransa üzerinden Roma’ya geçmiştir. 25 Mart’ta Roma’dan yola devam eden Bertrandon, Rimini ve Ravenna yoluyla Venedik’e gelmiştir. Venedik’ten 8 Mayıs’ta hacı adayları taşıyan bir gemiye binmiş, Parenzo, Pola, Zara, Modon, Girit, Rodos ve Kıbrıs rotasını izleyerek Yafa Limanı’nda gemiden inmiştir.

İslam devletleri hakkında istihbarat faaliyetlerinde bulunmak üzere gönderilen Bertrandon Hristiyan hacı kisvesinde Remle üzerinden Kudüs’e geçmiş; kutsal mekânları ziyaret ettikten sonra Akkâ-Beyrut üzerinden Şam’a gelmiştir. Bertrandon Şam’da Müslüman kıyafetleri giymiş, Türkçe cümleleri öğrenmiştir. Hama yoluyla Antakya’ya gitmiş, eserinde yolculuğunun bu kısmını anlatırken Ramazanoğulları ile ilgili bilgiler vermiştir. Adana ve Tarsus üzerinden Toroslar’ı aşırıp Karamanoğlu topraklarına girmiştir. Konya’da

Karamanoğlu İbrâhim Bey'le görüşmüştür. Ak-saray, Ilgın, Afyonkarahisar ve Kütahya'dan yoluna devam edip Bursa'da mola vermiştir. Bursa'dan sonra İstanbul'a geçmiş; Bizans İmparatoru VIII. Ioannes Palaiologos ile İmparatoriçe Maria'yla görüşmüştür.

Yolculuğunun birinci senesi dolmak üzereyken 23 Ocak 1433'te İstanbul'dan ayrılmış; Edirne'ye yol almıştır. Edirne'de II. Murad'la görüşmüş; "O memleketini büyük bir dirayetle idare etmektedir; herkes ona itaat eder, o da çok âdildir." diyerek kendisine övgüde bulunmuştur. Edirne'den ayrıldıktan sonra Filibe, Sofya, Niş, Belgrad, Segedin, Budin, Viyana, Münih güzergahını takip ederek Konstanz'a varmıştır. Böylece kara yoluyla gerçekleştirdiği dönüş yolculuğu sırasında Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk, Sırbistan, Macaristan ve Avusturya gibi ülkelerin topraklarını kat etmiştir. Dük Philip'e Kuran'ın Latince bir çevirisi ve gittiği yerlere özgü çeşitli kıyafetler hediye etmiştir. Bertrandon Kuzey Fransa'da Lille'de ölmüş, buradaki Saint Pierre Kilisesi'ne gömülmüştür (9 Mayıs 1459).

Seyahatinin üzerinden 24 sene geçtikten sonra Le Voyage d'outremer (Deniz aşırı Seyahat) başlığıyla hatıralarını kaleme almıştır. Seyahatnamenin dört yazma nüshası olduğu bilinmektedir. Seyahatname metninin tamamı ancak Ch. Schefer tarafından işlenerek yazıldığı devirdeki diliyle 1892'de Paris'te yayımlanmıştır. Bertrandon, Anadolu ve sakinleri hakkında çok ayrıntılı, müspet bir izlenim edinmiş ve bunu da seyahatnamesinde açıkça belirtmiştir: "...Büyük bir refah içinde bulunan Türk köylüleri, Hristiyan köylülerin çoğunun aksine hiçbir zaman yalın ayak gezmezler, dizlerine kadar çıkan sarı çizme giyerler; Türkler erken kalkar ve işlerine erken giderler; sükûnet ve büyük bir gayretle iş görürler; Rumlar, Sırlar ve Bulgarların aksine Türkler, evlerinin kendilerine mahsus olan kısmında evcil hayvan bulundurmazlar; hiçbir Türk temizce yıkanmadan evinden çıkmaz; bir hayvanın yediği yemeği bir Türk yemez; bir tavuk kesmek istediği takdirde bile onu bir müddet temiz yiyeceklerle besler; merhamet sahibi olan Türk, harpte mecburiyet altında insan öldürür; tabiatı sükûti olmasına ve çalışmakla sertleşmiş bulunmasına

rağmen şiir kabiliyeti yüksek, ilme meyil ve istidadı çoktur...".

Giosafat (Josaphat) Barbaro (1413-1494): 1413 Venedik doğumlu diplomat, seyyah ve tüccardır. 1436-1452 ile 1473-1479 arasındaki iki uzun yolculuğu önemlidir. 1436'da, tüccar kimliğiyle Don Nehri deltasında bulunan Tana'ya gitti ve 1450'lerin başına kadar orada kaldı. 1473'te yeni bir yolculuğa çıktı. Bu sefer İran'a gönderilen bir büyükelçiydi. 1479'a kadar İran'da kaldı ve bu konuda ayrıntılı bir resmi rapor yazdı. Uzun Hasan'ı Osmanlı Devleti'ne kışkırtan Venedikli olarak da anılmaktadır. Türkçe ve Farsçayı iyi konuşmaktaydı.

Barbaro, Uzun Hasan'ın Venedik'ten Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmak üzere talep ettiği ateşli silahları güven içerisinde İran'a götürmek üzere Venedik Senatosu tarafından 1473'te elçi sıfatıyla yollanmıştı. Bu göreve getirilmesinde uzun yıllar Tana'da kalması ve yerel dilleri iyi bilmesinin rolü vardı. Yola Pietro Mocenigo ve Hacı Mehmed'le çıktı. İlk olarak Kıbrıs'a geldi. Bir müddet Magosa'da bekledi. Akdeniz'de Karaman sahillerini gezdi. Karamanoğlu Kasım Bey'i gördü. Toroslar üzerinden Çukurova'ya geçti; oradan Urfa, Mardin, Hasankeyf, Hoy üzerinden Tebriz'e geçti. Dönüşü 1478'de Erzincan, Arapgir, Çemişgezek, Malatya, Halep, Trablusşam, Beyrut, Kandiye, Kıbrıs ve Venedik güzergâhından oldu.

"*Di messer Iosofat Barbaro, gentliuomo veneziano, il viaggio della Tana e Persia*" adlı seyahatnamesi önemlidir. Seyahatname iki kısımdır. Birinci kısımda Tana'ya, ikinci kısımda İran'a yolculuğunu anlatmıştır. Seyahatnamesinde Anadolu, Azerbaycan ve İran'daki insanların kıyafetleri, yiyecekleri ve inanışlarını merkeze almıştır.

Pe(d)ro Tafur (1410-1484): Endülüslü Pero Tafur, İspanya'dan Doğu Akdeniz'e gitti ve geri döndü. Ziyaret ettiği yerler arasında Mısır, Karadeniz bölgesi ve Bizans'ın elinde son günlerini yaşayan İstanbul vardı. 1410-1484 arasında yaşadı. Uzun seneler boyunca İspanyolların Müslümanlarla savaşında yer aldı. 1435'teki Kastilya-Gırnata barışı, Tafur'un doğuya seyahatinin yolunu açtı.

Tafur'un seyahatini yaptığı sıralarda, Bizans, Osmanlı tehdidine karşı Katoliklerle birleşmek için çaba sarf ediyordu. Öte taraftan Osmanlıların Avrupa'daki ilerlemesi Batı'nın tek başına altından kalkabileceği bir durum olmaktan çıkmıştı. Bu durumda Bizans ya da Batı için Osmanlılara karşı müttefikler bulunması önemliydi. Başlıca müttefik adayları olarak Karamanoğulları ve Memlukler görülmekteydi. Bu bakımdan Tafur'un geçtiği yolları Latinlerin bu müttefiklik arayışıyla ilişkilendirmekte yarar vardır. Tafur, Cadiz'den yola çıkmıştır. Granada Krallığı ve İspanyol kıyılarını takip ederek önce Nice'e, oradan sırasıyla Pisa, Floransa ve nihayet Hac yolculuğunun başlangıç noktası olan Venedik'e ulaşmıştır. Burada gemilerin hava koşulları nedeniyle yola çıkamaması üzerine İtalya'nın iç bölgelerini kapsayan bir geziye çıkmıştır. Hava koşulları iyileşince bir hacı gemisiyle Kudüs'e hareket etmiştir. Kudüs'teki haccın ardından Beyrut, Antakya, Kıbrıs ve Kahire'ye gitmiştir. Bir müddet Memluk topraklarında dolaştıktan ve burada bulunan Niccolo Conti ile görüştüğünden sonra Kıbrıs, Rodos, Sakız, Çanakkale ve Gelibolu üzerinden İstanbul'a geçmiştir. Bir ara Osmanlı padişahı II. Murad'ı görmek üzere Edirne'ye gitmiştir. İstanbul'dan Kefe'ye geçmiştir. Dönüşünde Bursa'ya uğramıştır. 22 Mayıs 1438'de Venedik'e dönmüştür.

Tafur, seyahatini günlüğüne kaydetmiş, ülkesine döndükten sonra bu notları temize çekmişti. Eseri, *Tratado de las andanças e viajes veya e viajes de Pedro Tafur por diversas partes del mundo avidos* (Pero Tafur'un Dünyanın Farklı Yerlerine Gerçekleştirdiği Kara ve Deniz Yolculukları) adıyla bilinmektedir.

Abdürrezzâk es-Semerkandî (ö. 887/1482): İranlı tarihçidir. Herat'ta 1413'te doğmuştur. 1441'de Timurlu hükümdarı Şâhruh'un elçisi olarak Hindistan'a gitti. Sırasıyla Kalikut ve Vijayanagar'da görüşmeler yaptıktan sonra 1443'te Herat'a geldi. 1446'da Gîlân'a elçi olarak gönderildi. Bu görevin bitiminde Mısır'a yollanacak elçi kâfilesinin başına getirildi. Şâhruh'un ölümüyle bu görev iptal edildi. Sultan Şâhruh'un ölümünden sonra sıra ile Mirza Abdüllatif, Mirza Abdullah, Mirza Ebû'l-Kâsım Bâbür ve Mirza Ebû Saîd'in hizmetlerinde bulundu. 1454'te Sul-

tan Ebû Saîd'in hizmetindeyken Semerkant'taki şeyhi Hâce Nâsirüddin Ubeydullah'ı ziyaret etti. Bir müddet sonra Herat'a dönerek inzivaya çekildi. 1304-1470 yılları arasında İran, Horasan ve Hindistan'da meydana gelen olayları anlatan "*Matla-ı Sadeyn ve Mecma-ı Bahryn*" isimli eseri önemlidir.

Konstantin Mihailoviç (1435?-1501): Sırp asıllıdır. 1455'te Niş yakınlarındaki köyünden Türkler tarafından alınıp İstanbul'a götürüldü. Yeniçeri Ocağı'na kaydedildi. Fatih Sultan Mehmed zamanında Belgrad Kuşatması'nda, 1458 Mora, 1461 Sinop ve 1461 Trabzon seferlerinde yer aldı. Mihailoviç 1463'te, Macarlar tarafından esir edildi. Özgürlüğüne kavuşunca Bohemya ve Polonya'ya geçti. Mihailoviç, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunduğu süre zarfında yaşadıklarını yazdırdı. Hatıratında, on yıldan az hizmetinde bulunduğu Osmanlıların inancı, kurumları, kuruluşundan II. Bayezid'e kadar hanedanın tarihini, kimi ikinci elden anlatıları, gelenek-göreneklerini kayda geçirdi. Mihailoviç'in eseri Osmanlı Devleti'nin Fatih zamanındaki durumunu bir yeniçerinin gözünden vermesi bakımından önemlidir.

Nestor İskender (15. yüzyıl?): 1453 yılında İstanbul'un fethinin görgü tanıklarından biri olduğu öne sürülen ancak gerçek yaşamda yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen Rus asıllı bir karakterdir. Böyle bir karakterin varlığı, Nestor İskender tarafından 15. yüzyılda yazıldığı düşünülen ve 1886 yılında Arşimandrit Leonid tarafından Troitse-Sergiyeva Manastırı'nda gün yüzüne çıkarılan "*Çar Şehrinin Hikâyesi (Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)*" adlı el yazmasıyla gündeme gelmiştir. Nestor İskender, el yazmasının son sözünde kendisinin de belirttiği gibi, küçüklüğünde Türkler tarafından esir alınmış, burada Müslüman yapılmış, uzun yıllar askeri seferlere katılmış ve son olarak da Osmanlılarla birlikte İstanbul'un kuşatmasında yer almıştır. Fetihden sonra Nestor İskender'in akıbeti hakkında hiçbir bilgi yoktur. Yazarın, görgü tanığı sıfatıyla kuşatma anında hem Türk karargâhında hem de şehir tarafında yaşananları ve uygulanan taktikleri aynı anda ve ayrıntıla-

ryla bilmesi, araştırmacıları bilgi kaynağı konusunda düşünmeye zorlamıştır. Nestor İskender yaşadığı mı yaşanmadığı bilinmese de araştırmacılar söz konusu eserin böyle bir karakterin günlüklerinden hazırlandığı konusunda hemfikir gözükülmektedirler.

Niccolo Barbaro (15. yüzyıl): Hayatı hakkında çok bilgi yoktur. 1451-1453 yıllarında İstanbul'da yaşamıştır. İstanbul'da Venedik Cumhuriyeti'ne ait gemilerdeki personelin hekimi olarak görevlidir. 1452'den itibaren şehrin Türkler tarafından kuşatılmasına ve 29 Mayıs 1453'te fethine şahit olmuştur. Yaşadığı olayları anlatan ve hayli ayrıntılı olan hatıraları İstanbul'un fethinin en değerli kaynaklarından. Aynı zamanda İtalyanların ve bilhassa Venediklilerin şehrin savunmasındaki Bizans'a katkıları hakkında da güvenilir bilgiler vermektedir. Eseri günlük biçiminde 2 Mart 1451-29 Mayıs 1453 tarihleri arasında yazılmış olup Barbaro Venedik'e döndükten sonra yeniden kaleme alınmıştır.

John Capgrave (1393-1464): İngiliz tarihçi ve ilahiyatçıdır. Çalışmaları, zamanının edebi zevklerini ve koşullarını iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Kariyerine rahip olarak başlamıştır. Oxford Üniversitesinde teoloji dersleri vermiş ve daha sonra memleketi Lynn'deki Augustinerinden keşişlerine katılmıştır.

Capgrave, Orta Çağ İngiltere'sinin en üretken yazarlarından biri sayılmaktadır. Günümüze ulaşan en eski eseri, kendisine atfedilen birçok Latin teolojik risaleden biri olan Yaratılış üzerine bir Latince yorumdur. Kendisine atfedilen diğer risalelerin çoğu kayıptır. Premonstratens tarikatının kurucusu Saint Norbert of Xanten'in şiirsel hayatını anlatan Orta İngilizce'deki bilinen ilk eserini 1440'ta meydana getirmiştir. Bunu daha fazla azizin hayatı izlemiştir. Capgrave'in azizlerin hayatları ve tarihe odaklanan eserleri yanı sıra 1450'de kendi hacından kısa bir süre sonra tamamladığı "The Solace of Pilgrims (Hacıların Avuntusu)" eseri de önemlidir.

Capgrave'in The Solace of Pilgrims eserinde sahne 15. yüzyılın Altın Roması'dır. Kitapta anlatıldığına göre Roma, mimari çekiciliği ve dinî öneminin büyüklüğüyle hacıları çeken bir mıknaştır.

gibidir. Austin keşişi John Capgrave güzergahı üzerinde bulunan kutsal yerleri de ziyaret ederek 1450'deki jübile (bağışlanma yılı) için Roma'ya gitmiştir. Solace of Pilgrimes kitabı sonraki hacılar için bir rehber olması amaçlanarak, yazarın kendi hac ziyaretinin ardından yazılmıştır. Üç bölümde antik anıtları, yedi ana kiliseyi ve İngiltere-Roma arasındaki ziyaret yerlerini ve özellikle Kutsal Bakire Meryem'e adanan diğer önemli kiliseleri anlatır. Eser, Orta İngilizce'de Roma'nın en iddialı tasviri olarak tanımlanır. Çoğunlukla 1450'deki Jübile'den biraz daha sonraki bir döneme ait olan çizimler, Capgrave'in neler gördüğüne dair görsel ipucu vermeyi amaçlar.

Alvise Cadamosto (1432-18 Temmuz 1488): Venedikli bir kâşif ve köle tüccarıydı. Portekizli Denizci Prens Henry tarafından istihdam edildi ve 1455 ve 1456'da Cenevizli kaptan Antoniotto Usodimare eşliğinde Batı Afrika'ya iki seyahate çıktı. Cadamosto ve arkadaşları, Cape Verde Adaları'nın keşfiyle tanınırlar. Gine kıyısı boyunca, Gambiya Nehri'nden Geba Nehri'ne (Gine-Bissau'da) kadar olan noktalar, Henri keşiflerinde 1446'dan beri Portekiz için en büyük sıçrama kabul edilir.

Alvise, adının türetildiği Venedik Büyük Kanalı üzerindeki bir saray olan Ca'da Mosto'da doğdu. Babası Venedikli bir memur ve tüccar olan Giovanni da Mosto ve annesi Venedik'in önde gelen aristokrat ailesinden Elizabeth Querini idi. Alvise, üç erkek kardeşin en büyüğüydü ve küçük erkek kardeşleri Pietro ve Antonio adındaydı.

Alvise, oldukça genç bir yaşta, Akdeniz'de Venedik kadırgalarıyla yelken açan bir tüccar maceracı olarak öne çıktı. 1442'den 1448'e kadar, kuzeni Andrea Barbarigo'nun ticari temsilcisi olarak Venedik kadırgalarında Berberi Sahili ve Girit'e çeşitli yolculuklar yaptı. 1451'de İskenderiye'ye giden bir kadırgadaki deniz birliklerine subay olarak atandı. Ertesi yıl, aynı pozisyonda bir Venedik kadırgasında Flanders'a hizmet etti. Döndüğünde, ailesini gözden düşmüş ve bütün servetine el konulmuş olarak buldu. Bir rüşvet skandalında yakalanan babası Venedik'ten sürgün edilmişti. Modena Düklüğü'ne sığınmak zorunda kaldı.

Ağustos 1454'te, 22 yaşındayken, Alvise ve erkek kardeşi Antonio, Marco Zen'in kaptanlığında Flanders'a giden bir Venedik tüccar kadırgasına bindiler. Dışa doğru yolculukta, kadırga Portekiz'in St. Vincent burnu yakınlarında kötü hava nedeniyle beklemek zorunda kaldı. Havanın iyileşmesini beklerken, yakınlardaki Sagres'te oturan Portekiz Prensi Denizci Henry, sekreteri Antao Gonçalves ve yerel Venedik konsolosu Patrizio di Conti liderliğindeki birkaç ticari temsilcisini mahsur kalanların yanına gönderdi. Venedikli tüccarlar, prensin Madeira adasından şeker ve diğer mallar için ticaret sözleşmeleri için iştahlarını kabartırken Henry'nin Afrika'daki son keşiflerinden haberdar olan Cadamosto, "bu yeni keşfedilen bölgeleri ziyaret etme arzusuna kapıldı." Onun adına bir keşif gezisi yapmak için Prens Henry'ye başvurdu. Henry kendisini hemen işe aldı.

İlk Yolculuk (1455): Alvise Cadamosto, 22 Mart 1455'te Prens Henry tarafından sağlanan 43 tonluk bir karavelde, gemi kaptanı Vicente Dias ile yola çıktı. Cadamosto, batı Afrika kıyılarında Senegal Nehri'nin ağzına doğru yol aldı. Güneye doğru ilerleyen Cadamosto ve sonradan kendisine dâhil olan Usodimare, Haziran sonu veya Temmuz'un başında nihayet Gambiya Nehri'nin ağzını keşfettiler.

İkinci Yolculuk (1456): Cadamosto, Mayıs 1456'da, bu sefer yalnız değil, Antoniotto Usodimare ve Prens Henry'nin başka bir hizmetkârı olan ismi kayıtlara geçmeyen bir Portekizli kaptanla birlikte tekrar Lagos'tan demir aldı. Üç gemi, doğrudan Gambiya Nehri'ne yelken açmak niyetiyle yola çıktı. Bu defa Cape Verde adalarını keşfettiler. Batı Afrika kıyıları boyunca önemli keşiflere imza attılar.

Cadamosto'nun hamisi Prens Henry, Kasım 1460'ta öldü. Afrika ticareti üzerindeki tekel Portekiz tacına geri döndü ve operasyonları yavaş yavaş Lagos'tan Lizbon'a devredildi. Muhtemelen yeni düzende kendisi için bir gelecek göremeyen Cadamosto, Portekiz'den ayrıldı ve 1463 Şubat'ında Venedik'e döndü. Cadamosto'nun yanında notlar, günlükler ve birkaç deniz haritası getirdiğine inanılmaktadır. Cadamosto bunları 1460'ların ortalarında ünlü Navigazioni'sini

oluşturmak için kullandı. Navigazioni, Portekiz keşiflerini ve Prens Henry'yi yüceltmenin yanı sıra, Portekiz'in üç keşif seferinin ayrıntılarını içermektedir. Bunlar Cadamosto'nun 1455 ve 1456'daki kendi seferleri ve 1462'de Pedro de Sintra'nın seferleridir.

Denizci Henry'nin himayesinde gerçekleştirilen Portekiz keşiflerini inceleyen tarihçiler için Alvise Cadamosto'nun Navigazioni'si paha biçilmez bir tarihsel kayıttır. Cadamosto'nun anlatımları, Gomes Eanes de Zurara'nın vakayinamesi ve Diogo Gomes'in anılarıyla birlikte Henry'nin yönlendirdiği keşiflerin çağdaş yazılı kayıtlarını oluşturmuştur.

Cadamosto'nun notları, kendisinden yaklaşık bir yüzyıl önce Arap tarihçi İbn Battuta'nın kat ettiği ülkelerin sınırlarının ötesinde, Senegambiya bölgesinin ilk yazılı tarihsel kayıtlarıdır. Cadamosto, Batı Afrika hakkında çağdaş Avrupa bilgisinin bir özetini vermiştir. Mali İmparatorluğu'nu (Melli) ve Sahra-ötesi ticaretini anlatmıştır. Hatta Avrupalıların çoğu Afrika'daki filleri ilk defa onun eserinden duymuştur. Berberi kervanlarının Sahra tuzunu Teghaza (Tegazza)'dan Timbuctu'ya (Tombutto) taşınması ve bu iki ürünün dilsiz takas sistemiyle değiş tokuş edilmesi de Navigozi'nin satırları arasında yer almaktadır.

Antoniotto Usodimare (Usus di Mare) (1416-1462): Portekiz Prensi Denizci Henry'nin hizmetinde Cenevizli bir tüccar ve kâşifti. Alvise Cadamosto ile Usodimare, 1455 ve 1456'da bilinen iki yolculukta Batı Afrika kıyılarının büyük bir bölümünü keşfetti. Özellikle Cape Verde adalarını ve Gambiya Nehri'nden Geba Nehri'ne (Gine-Bissau'da) Gine kıyılarını keşfettiler.

Antoniotto Usodimare Ceneviz'de tanınmış bir tüccardı. Ceneviz darphanesinin yöneticisi ve Banco di S. Giorgio'nun hissedarıydı. Ancak kısa sürede işleri kötüye gitti. 1450 civarında alacaklılarından kaçmak için önce Sevilla'ya, sonra Lizbon'a gitti. Sonunda Portekiz Prensi Henry'nin hizmetine girdi ve Batı Afrika kıyısındaki kârlı Portekiz ticaretine girerek servetini hızla geri kazanabileceğini ve borçlarını ödeyebileceğini umdu.

Antoniotto Usodimare, 1455 senesi başlarında, Prens Henry tarafından kendisine tahsis edilen bir Portekiz karaveli ve prensin Portekizli bir yaverinin yönetimindeki başka bir karavelle birlikte yola çıktı. Yol boyunca, Haziran 1455'te Cape Vert yarımadasının çevresinde, yine Henry'nin hizmetinde olan Venedikli bir kaptan olan Alvis Cadamosto'ya rastladı. Haziran 1455'te güçlerini birleştirdiler ve ortaklaşa Gambiya Nehri'nin ağzında ilerlemeye başladılar. Ancak, nehrin yukarısındaki yerlilerden gelen güçlü düşmanlıkla karşılaşan gemiler Portekiz'e döndü. Antoniotto Usodimare, Cenova'daki alacaklılarına 12 Aralık 1455 tarihli ünlü mektubunu burada yazdı. Gambiya seferini oldukça abartılı bir şekilde anlattı ve oraya bir sonraki seferinde, borcunu ödeyecek kadar para kazanacağına dair söz verdi.

Antoniotto Usodimare, Alvis Cadamosto ve ismi kayıtlara geçmeyen üçüncü Portekizli bir kaptanla birlikte 1456 Mayıs'ında yeniden yola çıktı. Yol boyunca, bir fırtınadan kaçınmak için Senegambiya kıyılarından uzaklaştılar ve Cape Verde adalarını keşfettiler. İssız adaları ilgi çekici bulmayarak kıyıya döndüler ve bir kez daha Gambiya Nehri'ne doğru yola çıktılar. Bu sefer nehre girişlerine karşı düşmanca bir muhalefet bulmadılar. Muhtemelen akıntıya karşı 100 km yol boyunca yelken açtılar ama nehrin yukarısında bulmayı umdukları altın veya melegueta biberine rastlayamayınca hayal kırıklığına uğradılar. Daha fazlasını keşfetmeye kararlı olan Antoniotto ve Cadamosto, daha önce bilinmeyen Gine kıyıları boyunca güneye doğru yola çıktılar ve Casamance Nehri'nin ağzını, Cape Rokso'yu, Cacheu Nehri'ni keşfettiler ve Geba Nehri ve Bijagos Adaları'nın (modern Gine-Bissau) halicine kadar ulaştılar. Daha sonra tekrar Portekiz'e yelken açtılar. Görünüşe göre ikinci keşif, Antoniotto Usodimare'nin kısa bir süre sonra Cenova'ya döndüğü dikkate alınır alacaklılarına ödeme yapması için yeterince kârlı çıktığını göstermektedir. 1458'de Usodimare, Marchionni ticaret evinin bir temsilcisi olarak Karadeniz'deki Ceneviz kolonisi Kefe'ye gitti. 1462'de öldü.

Usodimare'nin yolculukları kadar mektupları da önemlidir. Bilhassa Cenova'daki alacaklılarına yazdığı ilk mektubu Afrika kıyılarındaki Portekiz keşifleri hakkında bazı önemli ipuçları içermektedir. Antoniotto Usodimare, ilk seferinden dönüşünde, bu yolculuğu hakkında biraz abartılı olsa da Cenova'daki alacaklılarına 12 Aralık 1455 tarihli ünlü bir mektup yazarak onları bilgilendirdi. Mektubunda Cadamosto'dan bahsetmemiş ve bunun yerine tek başına Gambiya Nehri'nin derinliklerine yelken açtığı izlenimini vermiştir. Mali İmparatorluğu'nun taht merkezinden birkaç gün sonra Aziz John'un (Etiyopya İmparatorluğu) topraklarına seyahat mesafesi içinde olduğunu söylemiştir. Usodimare, Gambiya kıyılarındaki Ceneviz kökenli bir adama rastladığını iddia etmiştir. Görünüşe göre bu kişiler 1291 keşif seferinden kurtulanların soyundan olan Vandino ve Ugolino Vivaldi'ydi.

Antoniotto Usodimare alacaklılarına "Gambiya Kralı ile bir barış anlaşması müzakere etmek üzere olduğunu ancak Portekiz kralı geri çağırıldığı için döndüğünü öne sürmüştür. Alacaklılarının ilgilendiği noktaya göre, Usodimare, ikinci yolculukta borcunu tamamen ödemek için yeterli para kazanacağını tahmin ediyordu. Usodimare'nin bozuk Latince yazılmış mektubu, 1800 civarında, Cenova'da ikâmet eden İsveçli bir tüccar olan Giacomo (Jacob) Graberg'in bir el yazmasında, kentin arşivlerinde, 15. yüzyıldan kalma bir Ceneviz tarafından bir araya getirilen üç belgeden birinin parçası olarak keşfedildi. Haritacı Barthelemi Pareto, yeni bir portolan haritasının yapımına rehberlik edecek unsurlar olarak bu mektubu 1802 civarında kullandı.

William Wey (veya Way) (1407-1476): İngiliz gezgin ve yazardır. 1407'de Devon'da doğdu ve Oxford'da eğitim gördü. 1456'nın başlarında, Eton'dan yola çıkarak Santiago de Compostela tapınağına hac yolculuğuna başladı. Kutusal yerlere ikinci hac için 1458'de Venedik'ten ayrıldı. Yafa'ya ve Kudüs'e ulaştı. 1462'de Wey, İngiltere'den Venedik'e vardı; Filistin'e ikinci bir ziyaret için Eton'dan hareket etti. Wey, Avrupalı hacılar hakkında oldukça ayrıntılı ve ilginç bir anlatım bırakmıştır.

Pedro de Sintra: Liberya ve Sierra Leone'yi keşfeden ilk Portekizli ve Avrupalı kâşifti. Batı Afrika kıyılarını keşfeden ilk Avrupalılar arasınday-

di. 1461'de Batı Afrika kıyılarına sefer yaptı. Liberya kıyısındaki büyük bir kaya burnuna Cabo do Monte; 1462 civarında Sierra Leone'ye ulaştı ve buraya aslan dağı anlamına gelen adını verdi. De Sintra, Sierra Leone'den Benin Krallığı'nın büyüdüğü Nijerya'ya yaptığı seferle yolculuğuna devam etti. Benin sokaklarını geniş ve temiz olarak nitelendirdi; Benin Avrupa'da karşılaştığı hiçbir şeye benzemiyordu. Ayrıca insanları iyi giyimliydi.

Afanasy Nikitin (öl. 1474): Rus tüccar, seyyah ve yazardır. Volga Nehri'nin üst kısmında bulunan Rus şehri Tver'den bir tüccardı. İran üzerinden Hindistan'a seyahat etmiş ve bir buçuk yıldan fazla bir süre Hindistan'da yaşamıştır. Hazar Denizi, Hint Okyanusu ve Karadeniz'den ilerleyip Rusya'dan Türk ülkelerine giden ilk Rus tüccar ve seyyahdır. Nikitin Osmanlıların İstanbul'u fethettiği; çağdaşı olan Akkoyunlu, Karakoyunlu, Timurlularla bir Türk cihan hakimiyeti savaşının içerisinde olduğu, Hindistan'da Behmenli Sultanlığı'nın egemen olduğu bir zaman diliminde seyahatine çıkmıştır. Dönüş yolunda Tver'den çok uzakta olmayan Smolensk yakınlarında bir yerde ölmüştür. Nikitin, seyahatle ilgili metinlerinde, Hıristiyan tüccarlara İpek Yolu'nda seyahat ederken ve ticaret yaparken İslami inançlara sahip olmalarını tavsiye etmesiyle de tanınmaktadır. Seyahatnamesi "A Journey Beyond the Three Seas, Travel Notes During His Journey to India in 1466-1472" adıyla İngilizceye de tercüme edilmiştir. Rus edebiyatının ilk örneklerinden olan bu seyahatname 15. yüzyılda Rusya, İran, Hindistan ve Türkiye coğrafyasında Türk hakimiyetini ve Türk dilinin yaygınlığını göstermiştir. Nitekim yazar seyahatnamesinde Türkçeyi de kullanmıştır.

Nikitin, ticaret için memleketi Tver'den ayrıldı. Rus Knezi III. İvan'dan (1462-1505) aldığı izinle seyahatine başladı. Yolculuğunda mihmandarı Şirvanşahlı Tatar elçi Hasan Bey'di. Volga Nehri boyunca seyahat etti ve Tatarların Astarhan yakınlarında saldırmasına ve onu soymasına rağmen Derbent'e ulaşmayı başardı. Derbent'ten Rusya'ya geri dönmek istedi. Bunu başaramayınca Hazar Denizi'ni geçip Bakü'ye ve daha sonra İran'a doğru yoluna devam etti. Bir yıl İran'da

yaşadı. 1469 baharında Hürmüz şehrine geldi ve ardından Arap Denizi'ni geçerek ve yol boyunca birkaç uzun konaklama yaparak üç yıl yaşayacağı Hindistan'daki Behmenli Sultanlığı topraklarına ulaştı. Eserinde anlattığına göre, yol boyunca geçimini at ticareti yaparak kazanmıştır. Behmenli topraklarında bulunduğu sırada "Hinduların Kudüs'ü" olarak adlandırdığı Perwatum'daki Hindu tapınağını ziyaret etmiştir.

Yola koyulduklarında Astarhan Hanı Kâsım Han, Nikitin'in bulunduğu gemideki mallara el koydu. Yola çıkmayı başardıklarında bu defa gemileri Dağıstan yakınlarında karaya çarpıp parçalandı. Kaytaklar tarafından yağmalandılar. Bütün bu olumsuzluklar üzerine Nikitin'le yola çıkan çoğu Rus tüccar geri döndü. Nikitin her şeye rağmen yola devam etti. Nikitin Bakü'ye, kısa süre sonra Hindistan'a gitti.

Nikitin, seyahatine başladığında yaşadığı sorunların benzerlerini ülkesi Rusya'ya dönüş yolunda da yaşamıştır. Fatih Sultan Mehmed'le Akkoyunlu Hasan arasındaki Otlukbeli Savaşı (1473) dönüşünü zora sokan faktörlerden birisi olmuştur. Bu nedenle ancak üçüncü teşebbüsünde Kırım'a ulaşmayı başarmıştır. Kendi ifadesiyle tanrının merhameti sayesinde üçüncü denizi geçmek de mümkün olmuştur. Ancak doğduğu şehir Tver'e varamamıştır. Zira 15. yüzyılın ikinci yarısına ait Rus kroniklerinin ifadesine göre memleketine kavuşmadan Smolensk şehrinde ölmüştür.

Nikitin, gezisini anlattığı seyahatnamesini Hindistan'da yazmaya başlamıştır. Kırım'ın Kefe şehrinde tamamladığı tahmin edilmektedir. Yol arkadaşları Nikitin'in ölümünün ardından bu notları Moskova'ya götürmüşlerdir. 1475'te III. İvan'ın katiplerince düzenlenen seyahatnamenin orijinal yazmaları kaybolmuştur. Seyahatname, 1817'de Rus tarihçilerinden Nikolay Mihayloviç Karamzin (1766-1826) tarafından Troitse Sergiyev Manastırı'nda gün ışığına çıkarılmıştır. Seyahatnamesinde pek çok Türkçe, Arapça, Farsça kelime/cümle yazmış ve yolculuğu esnasında Kazan Hanlığı, Astarhan Hanlığı, Akkoyunlu Devleti, Timurlu Devleti, Behmenli Türk Sultanlığı, Osmanlı Devleti, Kırım Hanlığı topraklarını ziyaret etmiştir. Nikitin gezisi sırasında Hindistan'ın nüfusunu, sosyal sistemini, hükümetini, fillere

takviye edilmiş ordusunu, ekonomisini, dinini, gündelik yaşamını, halkının adetlerini ve doğal kaynaklarını incelemiştir. Bu açıdan Nikitin'in seyahatnamesi Hindistan hakkında değerli bir bilgi kaynağıdır. Hürmüz, Cambay, Calicut, Dabhol, Seylan, Pegu ve Çin ticareti hakkındaki görüşleri önemlidir. Hindistan'da kaldığı sürece kendi dininin kutsal günlerini unutmakla kendisini eleştirmiştir. Bir zaman sonra Müslümanlarla beraber oruç tutmaya, dua etmeye başlamıştır. Ramazan'da içkiye ve cinsel hazlarına ara vermiştir. Öyle ki civarda Hoca Yusuf Horasani ismiyle anılmış; ancak ne Hristiyan ne Müslüman olarak kabul edilmiş, tuhaf bir duruma düşmüştür.

1955'te, dönemin Sovyetler Birliği başkanı olan Kruşçev Hindistan'ı ziyarete gitmiştir. Ziyaret sırasında Hindistan başbakanı Jawaharlal Nehru, Rusya'daki Nikitin heykelinden bahsetmiş, övgülerini sunmuştur. Böyle bir heykel yoktur aslında. Kruşçev döner dönmez Nikitin'in heykelinin yapılmasını ve Jawaharlal Nehru'nun ziyaretinden önce bitirilmesini istemiştir. Yine bu dönemde Sovyet-Hint ortak yapımı olarak Nikitin'in hayatı, yani seyahatnamesi 1958'de *Journey Beyond Three Seas (Pardesi)* (Üç Deniz Ötesine Seyahat) adıyla beyaz perdeye aktarılmıştır. 2006 yılına gelindiğindeyse aralarında gezgin Phalguni Matilal ve tarihçi Hari Vasudevan'ın da olduğu 14 kişilik Hint-Rus bir grup muhteşem bir işe imza atarak Nikitin'in seyahatini, aynı rota üzerinden yeniden gerçekleştirmiştir. Bu gezi, 12 Kasım 2006'da başlayıp 16 Ocak 2007'de biten, Tver-İran arasında 2000 kilometrelik bir mesafeyi kapsamıştır.

Caterino Zeno: Venedikli diplomattır. Uzun Hasan'ın karısı Despina Hatun'un yeğeniyle evlenmiştir. 1471'de Venedik Senatosu tarafından Akkoyunlulara elçi olarak yollanmıştır. Ayrıca, bu görevdeyken, Uzun Hasan tarafından Polonya ve Macaristan'a, Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak kurulması amacıyla gönderilmiştir. Zeno'nun son yıllarına dair pek bir şey bilinmemektedir ancak elçiliğinden dolayı Onlar Meclisi'ne seçilmiştir. Kendisinin "Dei commentarii del viaggio in Persia" adlı bir eseri vardır. Bu eserde, Akkoyunluların Tebriz'i ele geçirmesi, Trabzon Rum İmparatorluğu ve Venedik Senatosu ile ittifak

kurulması, Karamanoğulları ile siyasî ilişkileri, Yûsuf Mîrzâ'nın Anadolu seferi ve şehzade Mustafa ile olan mücadelesi, Tercan'daki Akkoyunlu zaferi, Otlukbeli Savaşı, Osmanlıların Akkoyunlu kalelerini alışı, yazarın Uzun Hasan tarafından Avrupa'ya gönderilişi, Uğurlu Mehmed'in isyanı ve Fatih Sultan Mehmed ile ittifak kurması konuları hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu seyahatname Ramuzio'nun "Navigazioni e Viaggi" adlı antolojisinde geçmektedir. Bu eser Charles Grey tarafından İngilizceye, Tufan Gündüz tarafından da Türkçeye çevrilmiştir.

Giovanni Maria Angiolello (1451-1525): Giovanni Maria Angiolello, Bologna kökenli soylu bir aileye mensup olarak 1451'de Vicenza'da doğmuştur. Yazar ve askerdir. Türkçeyi ileri bir seviyede bilmektedir. 1470'te Venedik'in elinde bulunan Eğriboz adasının Osmanlılar tarafından alınması sonucunda kardeşi Francesco ile esir düştü. Kardeşi öldürüldü, kendisi tutuklandı. Bir süre tutuklu kaldıktan sonra İstanbul'a götürüldü. II. Mehmed (Fatih)'in oğullarından Şehzade Mustafa'ya hizmet etmek üzere görevlendirildi. Şehzade ölünce Osmanlı maliyesinde istihdam edildi. Maliyede 1475-1481 yılları arasında görevde kaldı, paralar konusundaki dehasıyla öne çıktı. Fatih zamanında Osmanlıların Uzun Hasan'la yaptığı savaşlara katılmış; padişahın Kırım, Arnavutluk, Boğdan ve Bosna seferlerinde yer almıştır. II. Bayezid'in hizmetindeyken 1488'de ülkesine dönmüştür. İran'a gitmiş ve 1499 ile 1515 yılları arasında burada yaşamıştır. Tebriz'de tüccar olarak ve Venedik Senatosu'na hizmet ederek Akkoyunlu hükümdarı Yakup Bey'in divanında bulunmuştur. Hayatının son yıllarını Vicenza'da geçirmiştir.

"Breve narratione della vita et fatti di Ussuncassano re di Persia (Vicenza 1490) (İran'da Uzun Hasan'ın Hayatı ve Faaliyetlerinin Kısa Hikâyesi)" adlı eseri önemlidir. Bu eserde Karamanoğulları Beyliği, Osmanlı ve Akkoyunlu Devleti arasındaki siyasî ilişkilerden, Yûsuf Mîrzâ'nın Anadolu seferi ve şehzade Mustafa ile olan mücadelesinden, Osmanlıların Akkoyunlulara karşı sefere çıkışından ve sefer esnasında nasıl bir ordugâh düzeni kurduklarından, iaşelerini nasıl sağladıklarından, Tercan'daki Akkoyunlu

zaferinden, Otlukbeli Savaşı'ndan, Osmanlıların bazı Akkoyunlu kalelerini alışından ve de Uzun Hasan'ın, Gürcistan seferinden bahsetmektedir. Bir diğer eseri Eğriboz'un Osmanlılar tarafından fethini ve seyyahın İstanbul'a getirilişini ve Osmanlı Devleti'nin çeşitli yönlerini anlattığı Viaggio di Negroponte (Eğriboz Seyahatnamesi)dir.

Hans von Waltheym (1422-1479): Halle'den bir Alman asilzadesidir. 15. yüzyılın Avrupalı seyyah ve hacılarından. Babası tuz işletmecisi Fabian von Waltheym'di. 1434 yılındaki konsül esnasında babasıyla birlikte Basel şehrini ziyaret etmiştir. 1440'ta halen Halle vatandaşıydı ve 1450'den itibaren şehirde kamu görevlerinde bulundu. 1459, 1462, 1465 ve 1468 yıllarında Halle belediye başkanıydı. 1474/1475'teki hac ziyaretinden sonra Waltheym, şehirde tuz tekeli elinde tutma mücadelesi verenlerden birisiydi. Magdeburg başpiskoposu, tuz madencilerine karşı şehrin loncalarıyla ittifak kurmuştu. Waltheym, Leipzig'e kaçmak zorunda kaldı ve bütün tuzcular gibi 1479'da tuz ürünlerinin dörtte birini ve diğer varlıklarının beşte birini kaybetti.

Walheym'in Provence'teki Mezdelli Meryem'e adanmış ünlü bir hac yeri olan Saint-Maximin-la-Sainte-Baume'ye gerçekleştirdiği hac yolculuğu önemlidir. Yolculuğu 17 Şubat 1474'te Halle'den Erfurt, Gräfenthal, Coburg, Bamberg, Nürnberg, Röthenbach, Berching, Beilngries, Hirschberg Kalesi, Neustadt an der Donau (Tuna'daki Neustadt), Landshut, Neumarkt, Burghausen, Strasswalchen, Wolfggan, St. Salzkammergut, Mondsee ve Ingolstadt üzerinden gerçekleşmiştir. Buradan Nürnberg'e dönmüştür. Nürnberg'den Saint-Maximin-la-Sainte-Baume'ye yolculuğuna başlamıştır. Bu gezide Schwabach, Gunzenhausen, Öttingen, Nördlingen, Ballmertshofen, Giengen, Langenau, Ulm, Biberach, Ravensburg, Friedrichshafen, Meersburg, Constance, Reichenau Adası, Frauenfeld, Winterthur, Bülach, Aargau, Aarau, Langenthal, Burgdorf, Thorberg Şatosu, Bern, Fribourg, Romont, Lozan, Rolle, Nyon, Cenevre, Sallenove, Rumilly, Aix-les-Bains, Chambéry, Les Echelles, Moirans, L'Albenc, Saint-Marcellin, Saint-Antoine-en-Viennois, Romans, Valence, Livron-sur-Drome, Loriol-sur-Drome, Montélimar, Châteauneuf-du-

Rhône, Pierrelatte, La Palud, Mondragon, Orange, Châteauneuf-du-Pape, Port de Traille, Avignon, Noves, Orgon, Lambesc, Aix-en-Provence, Pourcieux'ten Saint-Maximin-la-Sainte-Baume'ye gitmiştir.

Dönüş yolculuğunda Massif de la Sainte-Baume, Aubagne, Marsilya, Arles, Les Saintes-Maries-de-la-Mer, Arles, Tarascon, Avignon, Apt, Avignon, Orange, Geneva, Saint-Laudon, Cenevre güzergahını kullanmıştır. Saint-Maurice, Thonon-les-Bains, Ripaille, Saint-Maurice, Villeneuve, Vevey, Oron, Romont, Freiburg im Üechtland, Bern, Thun, Bern, Thorberg, Solothurn, Langental, Sursee, Luzern, Kerns, Luzern, Arth, Einsiedeln, Zürih, Baden, Königsfelden, Baden, Rheinfelden, Basel, Rötteln Şatosu, Breisach am Rhein, Freiburg im Breisgau, Lenzkirch, Bondorf, Constance Adası, Ravenberg, Revenberg, (Eski) Gräfenthal, Ranis, Erfurt, Petersberg, Fahner, Gräfontonna, Langensalza, Seebach, Göttingen, Northeim, Katlenburg, Pöhlde, Scharzfeld, Nordhausen, Sangerhausen ve Passendorf üzerinden başlangıç noktası Halle'ye ulaşmıştır.

Ambrogio Contarini (1429-1499): Ambrogio Contarini 1474-1477 arasında Venedik'in İran büyükelçisiydi. Orta Avrupa, Ukrayna, Kırım ve Kafkasya'yı dolaştı. İran'da Tebriz ve İsfahan gibi yerlerde bulundu. Ülkesine Moskova ve Polonya üzerinden döndü.

Contarini, 1429'da Venedik'te doğdu. Gençliğinde tüccar olarak İstanbul'da bulundu. 1463'teki Osmanlı-Venedik Savaşı esnasında tutuklandı. Bir yolunu bulup kaçtı ve 1464'te Venedik'e döndü. Bir süre Osmanlı-Venedik savaşlarında asker olarak görev aldı. Venedik Senatosu tarafından 1474'te Akkoyunlu Devleti'ne elçi olarak gönderildi. Almanya, Polonya, Rusya üzerinden Tebriz'e, oradan da İsfahan'a gidip Uzun Hasan'la görüştü. Venedik'e 1477'de geri döndü.

Dönüş yolunda Uzun Hasan'ın mektubunu Kazimierz Jagiellon'a teslim ederek dünya tarihinde İran ve Polonya siyasî ilişkilerini başlatan kişi olmuştur. Yazar, gözlemlerini Venedik Senatosu'na sözlü olarak aktarmıştır. Bu konuşma "Il viaggio del magnifico del messer Ambrosio Contarini, ambasciadore della illustrissima Signoria di Ve-

nezia al gran signore Ussuncassan, re di Persia" başlığıyla Ramuzio'nun "Navigazioni e Viaggi" adlı antolojisinde bulunmaktadır. Azerbaycan'daki bitki ve hayvan çeşitliliğine, şehirler ile mimari yapılara, gezdiği yerlerde yetiştirilen ürünlere, halkların kültürlerine ve yaşamlarına, yabancılara olan yaklaşımlara dair ayrıntılı bilgiler bu eserde bulunmaktadır. Bu elçinin konuşması William Thomas tarafından İngilizceye, Tufan Gündüz tarafından da Türkçeye çevrilmiştir.

Domenico Romano(?): "Viaggio d'un mercante nella Persia (Bir Tüccarın İran'daki Seyahati)" adı verilen, yazarı bilinmeyen bir eser de yine Uzun Hasan'ın Trabzon Rum İmparatorluğu ile olan siyasî ilişkileri ve Fatih Sultan Mehmed ile olan askerî mücadeleleri hakkında bilgiler vermektedir. Eserde ayrıca Uzun Hasan tarafından yaptırılan Heşt Behişt Sarayı hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Uzun Hasan'ın ölümünden sonra Akkoyunlu Devleti'nde gerçekleşen siyasî olaylar, Safevi Devleti'nin Dulkadiroğulları, Anadolu'daki Kürt beyleri, Özbekler ve Osmanlılar ile olan mücadelesi hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca Akkoyunlu Devleti'nin çöküşüne müteakip, Anadolu'nun doğusunda ve Azerbaycan'da gezdiği şehirlerin fiziki durumuna ve burada oturan halkların kültürel yapıları ile yaşamlarına dair bilgiler de vermektedir. Bu eser Ramuzio'nun "Navigazioni e Viaggi" adlı antolojisinde yer almıştır. Charles Grey tarafından İngilizceye, Tufan Gündüz tarafından da Türkçeye çevrilmiştir. Eser, hakkında pek bir bilgi bulunmayan ve "Tüccar", bir gezgin veya bir ajan olduğu öne sürülen Domenico Romano'ya atfedilmektedir.

Felix Fabri (1440-1502): "The Book of the Wanderings of Felix Fabri (1480-1483)" isimli hac rehberinin yazarıdır. Ulm'da (Almanya) yaşamış Dominiken mezhebine mensup bir keşiştir. Doğuya giden ilk Dominiken keşiş olarak da anılmaktadır. Kutsal toprakları 14 Nisan'dan 16 Kasım 1480'e ve 13 Nisan 1483'ten 30 Ocak 1484'e kadar iki kez ziyaret etti. Her iki hac ziyaretinde Fabri, üçü yerel dillerde, biri Latince olmak üzere birkaç kayıt yazdı. Sonuncusu Evagatorium olarak adlandırılmıştır.

1480'de Filistin'e yaptığı hac yolculuğunda Alman asil Georg von Stein'a eşlik etti. Yafa'ya ayak basan Fabri, Remle yoluyla Kudüs'e doğru ilerledi. Oradan Eriha'ya gitti, Beytullahim'i ziyaret etti ve daha uzun bir yolculuk onu Hebron ve Gazze üzerinden Sina Dağı'na götürdü. 1483'te Ulm'a döndü. Fabri, ziyaret ettiği ülkelerdeki birçok dikkate değer ayrıntıyı not etti ve seyahatlerinin *Filistin Hacıların Metinleri*'nde tercüme edilen bir öyküsünü yazdı.

Fabri, Evagatorium başlıklı seyahat kitabında Filistin'e giden hacıların birlikte bir gemide günlük deneyimlerine dair şaşırtıcı derecede kapsamlı bilgiler vermiştir. Gemideki uyku alanları, tuvaletler, hastalıklar, gıda maddeleri, haşarat, giysiler, hijyen eksikliği ve deniz tutması gibi temel konuları ele almıştır. Evagatorium'u yazarken Fabri'nin üç amacı vardı: Ziyaret edilen yerleri, özellikle kutsal yerleri aslına uygun bir şekilde anlatarak öğretmek, okuyucuyu eğlendirmek ve tüm tehlikeleri ve egzotizmiyle büyük yolculuk deneyimini okuyucuya tasavvur ettirmek. Felix Fabri, "tek başına ne bir yolculuğun ne bir hacın, ne bir keşif gezisinin" bir anlatımı olmayan kitabının kalitesinin farkındaydı.

15. yüzyılda her ne kadar Hristiyan dünyasından Ortadoğu'da Kudüs ve çevresine dönük hac seferlerinden söz etsek de 15. yüzyıldan sonra Kudüs'e hac ziyareti azalmıştır. Bu durumun başlıca sebepleri şunlardır.

- ▶ Protestanlığın ortaya çıkması
- ▶ Kısa mesafe haccının artması
- ▶ İnançın içselleştirilmesi
- ▶ Vebanın ölümcül etkisi
- ▶ Venediklilerin donanma gücünün azalması ve Osmanlıların gücünün çoğalması
- ▶ Soyluların hacca olan ilgisinin kaybolması
- ▶ Osmanlıların Hristiyan kutsal mekânlarına yönelik olumsuz politikası
- ▶ Avrupalı gezginler için diğer olasılıkların birikmesi

Bernhard von Breydenbach (1454-1497): Speyer'de 1502'de basılan "Peregrinationes in Terram Sanctam" ya da "Sanctae peregrinationes"

kitabının yazarıdır. Almanya'nın Hessen yöresinde soylu bir ailede dünyaya gelmiştir. Mainz Katedrali'nde başpapaz ve çeşitli manastırlarda kilisenin yüksek mevkilerinde bulunmuştur.

Breydenbach ve hacı adayı arkadaşı Reewijk 25 Nisan'da Mainz yakınındaki Oppenheim'dan yola çıkmış, Venedik'te üç hafta geçirmiştir. Bu da illüstratör Reewijk'e şehir gravürleri için eskizler yapması için bolca zaman vermiştir. Venedik'te 22 gün kaldıktan sonra Yafa'ya gitmek üzere 42 düka altını ödeyerek Agostino Contarini'nin kadirgasına binmişlerdir. Kadırgada Breidenbach'tan başka Kont Jean de Solms, Şövalye Philippe de Bicken, Dominiken rahip Felix Fabri ve Utrechtlı ressam Everand van Reewijk vardı. Bu yolculuk esnasında yol arkadaşlarından Kont Jean de Solms İskenderiye'de dizanteriden ölmüştür. Adriyatik limanlarında, Korfu, Modon, Kandiye, Rodos (18 Haziran 1483) ve Kıbrıs'ta molalar verdikten sonra Kutsal Yerlere ulaşmışlardır. Kudüs'te o zamanların ünlü Kallinikos Hanı'nda konaklamışlardır. Beytullahim, El-Halil ve Celile'de çeşitli kutsal yerleri ziyaret ettikten sonra Sina Dağı'na varmışlardır. Dönüşte Kahire'yi, piramitleri ve İskenderiye'yi ziyaret etmişler; 15 Kasım 1483 tarihinde Venedik kadırgalarına binerek Modon, İyon adaları ve İtalya'nın çeşitli limanlarında durduktan sonra Venedik'e gelmişlerdir.

İlk baskısı Latince olarak 1486 yılında yayınlanan Breidenbach seyahatnamesinin metnini Martin Roth kaleme almıştı. Kitaptaki gravürlerin sahibi Reewijk kitabın ilk Latince baskısını Mainz'deki kendi evinde yapmıştır. Bu kitap Venedik'ten Filistin'deki Kutsal Topraklara kadar uzanan deniz yolu üzerindeki durak-kentleri görüntüleyen tahta baskı gravürler içeren ilk basılmış seyahatnamedir. Türklerle ilgili ilk gravürler de bu seyahatnamede yer almıştır.

Seyahatname, yedi tane şehir panoraması dışında [Venedik, Poreç, Korfu, Modon, Kandiye, Rodos, Kudüs], çeşitli insan tipleri [Arap, Yahudi, Yunan, Suriyeli, Habeş ve Türk], Kutsal Mezar'dan bir görüntü, çeşitli hayvanlar (zürafa, tekboynuz, tek hörgüçlü deve), ve Arap, Yahudi, Suriyeli, Kıptî, Habeş, Ermeni ve Yunan alfabelerinin harflerini gösteren gravür ve çizimler içer-

mektedir. Arap harflerinin matbaadan çıkmış ilk versiyonu da Breidenbach'ın kitabında yer almıştır. Kitapta şu konular işlenmektedir: Çeşitli mezhepler, Venedik'ten Yafa'ya kadar mesafeler, Kutsal Yerler ve Sina Dağı ziyaretlerinin ayrıntılı hac günlüğü, seyahat sırasında baş gösterecek tehlikelerden korunmak için öğüt, kural ve tarifler, Charles le Téméraire'in düşü ve İstanbul fethinin görgü tanığı patrik İsidoros tarafından anlatılışı (büyük bir olasılıkla başka yayınlardan derleme), Rodos kuşatması ve Eğriboz kuşatması ve fethi.

Breydenbach'ın "Peregrinatio in Terram Sanctam"ı, dönemin öteki basmakalıp betimsel metinlerinin aksine, özgün anlatımıyla büyük başarı kazanmış, birçok dile çevrilmiş (Almanca, Flemenkçe, Fransızca, İspanyolca) ve Venedik ve Kudüs gibi en önemli Avrupa ve Orta Doğu şehirlerinden bazılarının ilk ayrıntılı ve doğru basılı resimlerini içermiştir. İlk resimli seyahat kitabı olarak kabul edilmektedir. Hristiyanların Kutsal Topraklarına yapılacak hac ziyaretleri için oldukça önemli bir hazırlık ve yol rehberi sayılmıştır. Kitap matbaanın icat edildiği 15. yüzyılın gerçek bir en çok satanı, 1486 ile 1522 yılları arasında 13 baskı yapmıştır. Ayrıca, çeşitli dillerde salt metin ve kısaltmaların birkaç yeniden basımı gerçekleştirilmiştir. Tahta blokların kırılma eğilimine rağmen, görünüşe göre Lyon (1489-90), Speier (1490) ve Zaragoza (1498) baskılarında kullanılmışlardır. Bu nedenle gravürlerin bulunduğu tahta bloklar Avrupa'yı dolaşmış olmalıdır.

Conrad Grünenberg (öl. 1494): "Pilgrimage to the Holy Land (1486)" isimli hac rehberinin yazarıdır. Eserinde anlattıklarıyla belki de dünyanın ilk paket tatili ya da hac seyahati diyebileceğimiz 15. yüzyılın hac turizminin detaylarını vermektedir.

Von Grünenberg hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. 1494'te, muhtemelen yetmişlerinde, güneybatı Almanya'daki memleketi Konstanz'da ölmüştür. 1470'lerde şehirdeki darphaneden sorumlu resmi görevliydi. İyi bir aileden geliyordu, babası belediye başkanıydı ve Kutsal Roma İmparatoru III. Frederick ile bir akrabalığı vardı. Kariyeri hakkında bilinenler bunlardır. Hayatının son yıllarında üç kitap yazmıştır. Biri Avusturya tarihidir. İkincisi, tüm dünyadan güzelce

işlenmiş armalarla alakalıdır. Grünenberg aynı zamanda Geç Orta Çağ'ın meşhur bir gezgini ve dünyanın ilk turistlerinden birisidir. Bu bakımdan Grünenberg'in üçüncü kitabı seyahat ve turizm tarihi araştırmaları için büyüleyici ve eşsiz bir eserdir. *Beschreibung der Reise von Konstanz nach Kudüs* (Konstanz'dan Kudüs'e Yolculuğun Tarifi) olarak anılan bu kitap Hristiyanların Kutsal Topraklarına yapılan bir hac yolculuğu hakkında ayrıntılı bir rehberdir.

Geç Orta Çağ'da hac yolculukları, seyahat giderlerini karşılayabilen Hristiyanlar için ilgi çekiciydi. Bu tarihlerde imkân sahibi Hristiyanların Kutsal Topraklara gitmesini kolaylaştıran bazı nedenler vardı. Rönesans zihniyetinin başlamasıyla artan merak duygusu ve Kutsal Toprakların içerisinde yer aldığı bölgelerin görece siyasi istikrarı ve Akdeniz'de güvenle yol alınabilmesi bu nedenlerden birkaçıdır. Gerçekten de söz konusu zaman diliminde Doğu Akdeniz, Venedik kaleleriyle işaretlenmişti. Venedik elindeki adalar vasıtasıyla Akdeniz'de gemilerini bir baştan bir başa yüzdürebilmekteydi. Filistin Kahire'deki Memluk Sultanlığı tarafından kontrol ediliyordu ve Kutsal Topraklarda ilerlemek daha güvenliydi. O tarihlerde Akdeniz ticaretinde baskın aktör olan Venedikliler finansal kazanç için erken bir turizm türünü de hacı taşımacılığı yapmak ve hacıların pek çok ihtiyacını karşılamak suretiyle desteklemekteydi. Venediklilerin yürüttüğü bu adı konmamış hac turlarına ilişkin ilk sistematik raporlar, 15. yüzyılın sonlarında, Grünenberg'in seyahatinden hemen önce basılmış ve büyük popülerlik kazanmıştır. Aslında Grünenberg'in metni bunlardan sadece birisidir.

Grünenberg'in hac rehberi *seyahat boyunca ihtiyaç duyulan nesnelere teminine uygulamalı bir yaklaşım* ortaya koymaktadır. Bir yönüyle *seyahat öncesi hazırlıklara dair önemli ve doyurucu ip uçları* içermektedir. Bu konuda metnin ilk kısmı son derece bilgilendiricidir. Grünenberg'in verdiği ipuçları, günümüzde tur ya da hac şirketlerinin müşterilerine seyahatten önce, aldıkları bilgi paketlerinde sunduğu *tavsiyelere* benzemektedir, ancak bunlardan biraz daha kapsamlıdır. Grünenberg'in gezisi denizde 20 haftadan fazla sürmüştür. Bu yolculuğu deneyimleyen yazar, böyle uzun bir

deniz yolculuğuna çıkmadan önce yazılı olarak bir alışveriş listesi hazırlanmasını ve Venedik pazarlarından ihtiyaç duyulan her şeyin temin edilmesini önermektedir. Listede yolculuk sırasında gerekli olan her şey sıralanmıştır. Uyku ihtiyacı için bir döşek, dört çarşaf, fazladan bir battaniye, iki yüzlü bir yastık, tekstil ürünlerini tutturmak için yeterince iğne ve fazladan bir yastık alınmasına dikkat çekilmektedir. Büyük bir tahta sandığın kıyafetleri saklamak ve üzerine oturmak için kullanışlı olacağına işaret edilmektedir. Beş küçük fıçı su, bol miktarda peksimet, yumurta ve peynir tedarikinin yanı sıra bir tavuk kafesinin gemideki ikramı tamamlamaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca masa örtüsü, el havlusu, kaşık, birkaç kâse, daha uzun ömürlü yiyecekler için bir sepet ve biri su, diğeri şarap için iki kil testi getirilmesinin yararlı olacağı dile getirilmektedir. Giyim için kapüşonlu bir palto, bir gömlek, dört fanila, iki şapka, dört fular, iki çift keten pantolon, deri çizme ve birkaç çift ayakkabı bulundurulmasının önemi üzerinde durulmaktadır. Sonra, susuzluğa karşı zencefil, akide şekeri ve viyola (menekşe) suyu ve kötü kokulardan kaçınmak için burnunun altına yayılacak aromatik bir şeyin mutlak surette yolcunun yanında olması gerektiğinin altı çizilmektedir. Ayrıca, yol boyunca karaya çıkıldığında yapılacak geziler için de ekipman önerilmektedir: Portatif bir şişe ve yürürken boyuna asılabilen gündelik bir çanta ve bir çift ahşap üzengi ("Demir olanları getirirsen, insanlar onları senden alırdı!"), çakmak, mum ve cepte bir miktar para. Yolcuların yanında bulundurması gerekenlerin son kısmında kapaklı bir çömlek ve camdan yapılmış iki idrar şişesi yer almıştır.

Grünenberg'in seyahatnamesi yolculuk için hazırlıkları sıraladıktan sonra yolculuğu genel olarak kapsayan *her şey dâhil bir anlaşmaya* işaret etmektedir. Grünenberg'in raporunun en dikkat çekici kısmı da burasıdır. Bu kısımda gemi ayarlamak için belirli sayıda hacı adayının bir araya gelmesinin önemine işaret edilmektedir. İşte bu noktada Grünenberg, Almanya, İsviçre, Fransa, Hollanda ve Macaristan'dan gelen ve kendisi gibi soylular, din adamları ve şehir sakinleri de dahil olmak üzere 27 seyahat arkadaşını isimle-

riyle listeler. Listede yer almayan bir kesim de seyahatin bir parçası olacaktır. Listedeki varlıklı 27 hacı adayına hizmetkârları da eşlik edeceğinden, toplam yolcu sayısı 150'ye ulaşmış olabilir. Grünenberg ve birlikte hareket ettiği hacı adayları, deneyimli bir patrona, Agostino Contarini adlı Venedikli bir armatör/kaptana ulaştılar. Contarini ailesi o tarihlerde Venedik'te hac ulaşımını tekelinde bulunduran aileydi. Hacı adayları Venedikli kaptanla yolculuk ücretlerini müzakere ettiler. Kişi başına 38 dukalık bir ücret üzerinde anlaştılar. Bu ücretin yarısı peşin, kalanı Kutsal Topraklara varışta ödenecekti. Yalnız anlaşılan ücret sadece gemideki yolculuk için ödenen bir bedel değildi.

Contarini, aldığı para karşılığında her yolcuya aşağıdakileri sağlayacaktı: Gemi (bir kadirga) ve mürettebat, Kutsal Topraklara gidiş ve geri dönüş, korsanlardan korunma, gemide uyuyacak bir yer, liman dışında günde iki öğün yemek, gümrük vergileri, yerel ulaşım (katırlar) ve güvenli geçiş ücretleri ve daha büyük bahşişler. Özünde, bu her şey dâhil bir anlaşmaydı, yolcunun yolculuktan sonra kalkış noktasına ve eve dönmesi için her şeyi kapsıyordu. Bununla birlikte, ilk her şey dahil seyahatlerden biri hakkında bilgi veren Grünenberg günümüzdeki müşteri yorumları gibi aldığı hizmetin kalitesi hakkında yorum yapmaktan da geri durmamıştır. Grünenberg, Contarini'yi deneyimi ve profesyonelliği için överken, gemide sunulan yiyecek ve şarabın kalitesi ve miktarı bakımından eleştirmiştir.

Seyahatnamede anlattığına göre, Grünenberg'in gezisi, rüzgâr ve havaya göre ve mümkün olduğunca Venedik kontrollü limanlar tercih edilerek şekillenmiştir. O tarihlerde Venedik kalkışlı tüm hac gemilerinin yol aldığı rota takip edilmiştir. Venedik'ten, Poreç, Pula durakları üzerinden Istria'ya geçilmiştir. Sonra Zara üzerinden Dalmaçya kıyıları takip edilmiştir. Çeşitli küçük Venedik adalarına uğranıp Ragusa'ya (Dubrovnik) varılmıştır. Arnavutluk sahili geçildikten sonra Korfu'da (Kerkyra), ardından Mora'nın güneybatı köşesindeki Modon'da durulmuştur. Buradan Girit'te Kandiye'ye, ardından doğuya Rodos'a geçilmiştir. Anadolu'ya uğranmayarak Kıbrıs'taki birkaç limandan biri kullanılmış ve sonunda

Yafa'ya geçilmiştir. Grünenberg'in yolculuğunun bu ayağı yaklaşık dokuz hafta sürmüştür. Kutsal Topraklarda yaklaşık üç hafta geçirilmiştir ve dönüş yolculuğu aynı rota üzerinden gerçekleşmiştir. Ancak deniz üzerinde gerçekleşen dönüş yolculuğu gelişten dört hafta fazla sürmüş ve 13 haftada tamamlanmıştır. Dönüş yolunda Grünenberg'in hem bir hapisaneyi andıran gemiden her fırsatta kurtulmak, hem de ziyaret ettikleri limanları keşfetmek için her fırsatta karaya çıktığı açıktır.

Bertinorolu Rabbi Obadiah (1445-1515): Bertinorolu Obadiah bin Abraham yaygın olarak Bartenura olarak bilinmektedir. En çok Mişnah hakkındaki popüler yorumuyla tanınan 15. yüzyılda yaşayan bir İtalyan hahamdır. Daha sonraki yıllarda, Kudüs'teki Yahudi cemaatini canlandırması ve zamanının Yahudilerinin ruhani lideri olmasıyla öne çıkmıştır. Kariyerine İtalya'da Forlino-Cesena eyaletindeki bir kasaba olan Bertinoro'da ve Castello'da hahamlık yaparak başladı.

Kutsal Toprakları ziyaret etme arzusu onu Kudüs'e götürdü. Kudüs'e olan yolculuğuna 29 Ekim 1486'da başladı. Kudüs'e vardığında tarih 25 Mart 1488'di. Bartenura'nın güçlü kişiliği, belagati ve bir alim olarak büyük itibarı, gelişinden hemen sonra topluluğun manevi lideri olarak kabul edilmesine yol açtı. İlk kaygısı topluluğun entelektüel düzlemine yükseltmekti ve bu amaçla genç neslin Talmud ve hahamlık ilimleri ile ilgilenmesini sağladı ve yerel dil Arapça olmasına rağmen her Şabat günü İbranice vaazlar verdi. İtalya'daki bağlantıları, yoksulların desteklenmesi için ona para sağladı ve bu da etkisine biraz olsun katkıda bulundu.

1492'de Yahudilerin İspanya'dan sürülmesi üzerine, sürgünlerin çoğu Kudüs'e yerleştiğinde, Bartenura onların entelektüel lideri oldu. Filistin'deki Arap Yahudilerinden zekâ, kültür ve bilgi bakımından çok üstün olan bu İspanyol Yahudileri, Bartenuro'yu öne çıkardılar.

Bartenuro'nun Kudüs'teki Yahudi cemaatinin çıkarlarını bu şekilde kontrol ettiği yıllarda, Yahudiler için daha iyiye yönelik radikal bir değişiklik gelişti. Böylece, hepsi birbirinden mükemmel bir idareye sahip olan hastaneler, yardım dernekle-

ri ve benzeri hayır kurumları ortaya çıktı. Ünü Doğu'nun her yerine yayıldı ve her kesimden insanın saygı duyduğu bir haham oldu; hatta Müslüman halk bile bazı sorunlarını onun hakemliğinde çözdü.

Bertinoro aynı zamanda Kudüs'e yaptığı üç yıllık yolculuğunu (1486-88) anlatan ve İtalya'dan Filistin'e giderken ziyaret ettiği Yahudi topluluklarının insanlarının ve geleneklerinin paha biçilmez tanımlarını içeren üç ünlü mektubun yazarı olarak da hatırlanmaktadır. 1488-90 döneminde Bertinoro'nun babasına ve erkek kardeşine yazılan mektuplar, *Darkhei Ziyyon ve Ha Massa le-Erez Yisrael* başlıkları altında yayınlandı ve birçok dile çevrildi. 1488'den sonra neredeyse aralıksız olarak Kudüs'te yaşadı ve oradaki Yahudi cemaatinin ruhani lideri olarak görev yaptı.

Barteruno genellikle Mişnah'ın en iyi yorumcusu olarak bilinmektedir: Onun tefsirinin önemi, ortaya çıkışından bu yana (Venedik, 1549) Mişnah'ın neredeyse hiçbir baskısının onusuz basılmamış olması gerçeğiyle açıklanmaktadır; Surenhuis bile Latince tercümesinde ve Mişnah üzerine tefsirinde (Amsterdam, 1698-1703) Barteruno'yu tercüme etmiştir.

Pietro Casola (1427-1507): "Canon Pietro Casola's Pilgrimage to Jerusalem in the Year 1494" kitabını yazmıştır. 1427'de İtalya'da Milano'da soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 80 yaşında 6 Kasım 1507'de ölümüne kadar Katolik Kilisesi'nde önemli dini görevler üstlendi. Bir dönem 16 yıl boyunca Roma'daki Milano Büyükelçiliği'nde sekreter olarak çalıştı. 1478'de, daha sonra kıdemli bir kardinal olacağı Milano'ya döndü. 1494'te 65 yaşındayken Kudüs'e hacca gitti.

"Peder Pietro Casola'nın 1494'te Kudüs'e Hac Yolculuğu" kitabında Casola'nın Kudüs'e gittiği güzergâh ve yolculuk sırasında başından geçenler anlatılmıştır. Casola, 15 Mayıs 1494'te, Kolomb'un Amerika'yı görmesinden iki yıl sonra Milano'dan Venedik'e kara yoluyla gitti. Oradan, Adriyatik ve Akdeniz'i geçerek Filistin'de bulunan Yafa'daki limana giderken sık sık mola veren bir kadırgaya bindi. Kadırgasının demirlediği yerler arasında Ragusa, Modon ve Girit var-

dı. Yafa'dan bir katır alarak 5 Ağustos'ta Kudüs'e ulaştı. Burada 13 gün kaldıktan sonra dönüş yolculuğuna başladı.

Gerolamo (Hiernemio) di Santo Stefano: Cenevizli bir tüccardır. 1494-1499 arasında Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Ortağı Adrono ile ilk önce deniz yoluyla Kahire'ye, oradan yine deniz yoluyla Kızıldeniz'de bir liman olan Kuseyr'e gittiler. Sonra Massavva üzerinden Aden'e; oradan da Hindistan'ın Kaliküt limanına ulaştılar. Seyahatlerini Seylan ve Pegu'ya kadar genişlettiler. Adrono Pegu'da öldü. Santo Stefano daha sonra Cambay ve Maldivler'e yol aldı. Cambay'da Şamlı bir tüccarın hizmetine girdi ve onun yardımıyla Hürmüz'e, İran üzerinden Trablus'a gitti. Trablus'ta (Lübnan) 1 Eylül 1499'da arkadaşı Giovan Jacobo Mainer'e mektup olarak seyahatlerinde başından geçenleri yazdı. Gezdiği yerlerde yetişen biber, zencefil gibi ürünleri, ağaçları, şehirlerin yönetimini, dinsel inanışlarını, evlilik türlerini anlatma gayretinde olmuştur.

Laskaris Kananos (Lascaris Cananus): 15. yüzyılda Kuzey Avrupa'ya seyahat eden bir Yunan gezgindi. Yunanca olarak seyahat notlarını bıraktı. Stockholm ve Bergen'in yanı sıra Norveç, Schleswig, Kopenhag, Pomeranya, Danzig, Prusya, Livonya, Letonya ve İngiltere'yi ziyaret edip İzlanda'ya kadar gitti. Kananos'un seyahat günlüğü oldukça kısadır. 16. yüzyıldan günümüze ulaşan tek el yazması sadece üç sayfadır. Şu anda Viyana'da, Avusturya Milli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Ferreralı İlyas (Elijah of Ferrara): 15. yüzyılın başlarında İtalya'da yaşayan Talmudist ve gezgin bir Yahudi'ydi. 1437'de, oğlu ve torununu kaybettiği fırtınalı bir yolculuktan sonra geldiği Kudüs'te öğretmen olarak görev yaptı. Ferrara'da geride bıraktığı karısına ve çocuklarına birkaç mektup yazdı. Yolculuğunu da içeren 1438 tarihli risalelerden yalnız birisi günümüze ulaşabilmiştir.

15. Yüzyılda Dünya Hakkında Kısa Bir Değerlendirme:

15. yüzyılda pek az insan birbirinden tamamen kopuk ve kendi kendine yeten topluluklarda ya-

şadı. Bu yüzyılda yaşayan toplumların hemen hemen hepsi bir dereceye kadar çeşitli ve birbirleriyle uyumlu etkilenmelerle iletişim ve değiş tokuş ağlarında karşılaştılar. 15. yüzyılın çeşitli toplumları ve medeniyetlerini birbirine bağlayan iletişim ve ulaşım ağlarından belki de en belirgin olanı, kültürel olarak farklı millet ve inanışlardan insanları bir araya getiren büyük ölçekli siyasi sistemler olarak anabileceğimiz imparatorluk ağlarıydı. Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslümanlar ve Hristiyanlar iç içeydi. Aynı şekilde Babür İmparatorluğu'nda da Hindular ile Müslümanlar iç içeydi. Hiçbir imparatorluk çeşitli halklarını özenle bütünleştirmeye çalışan İnkalardan daha fazlasına kalkışmadı.

Tarihin pek çok döneminde olduğu gibi bu yüzyılda da din, birbirinden çok uzak milletleri birbirine bağlayabildiği gibi bölebildi de. Hristiyanlık, İngiltere'den Rusya'ya kadar uzanan milletler için din temelli ortak bir kültür sağladı. Bununla birlikte Roma Katolikliği ile Doğu Ortodoksluğu arasındaki büyük bölünme devam etti. Bu bölünmenin yanı sıra 16. yüzyılda gerçekleşecek Protestan Reformu, Latin (Batı) Avrupa'nın Hristiyan birliğini kalıcı olarak parçalayacaktı. Budizm, Güney Asya'daki anavatanında çeşitli mezheplere ve uygulamalara bölünüp büyük ölçüde etkisini yitirse de Çin, Kore, Tibet, Japonya ve Güneydoğu Asya'nın bazı bölgeleri arasında önemli bir bağlantı unsuru olmayı sürdürdü. Hristiyanlık ve Budizm'in her ikisinden de fazlası İslam'da vardı. İslam aktif olarak birçok insanı bir araya getirdi. Mekke'ye yapılan hacda, Afrikalılar, Araplar, İranlılar, Türkler, Hintliler ve daha birçokları, ortak inançlarını doğuran olayları birlikte eda ederek bu ibadete tek bir halk olarak katıldılar. Yine de, Sünni Osmanlı İmparatorluğu ile Şii Safevi İmparatorluğu arasındaki şiddetli düşmanlığın çok canlı bir şekilde gösterdiği gibi, İslam'ın geniş alanı içinde bölünmeler ve çatışmalar 16. yüzyıl başlarken devam edecekti.

Farklı çevrelerde yaşayan ve farklı mallar üreten halklar arasındaki köklü ticaret kalıpları, binlerce yıldır olduğu gibi, 15. yüzyılda da büyük ölçüde aynı kaldı. Sibirya'nın avcı toplulukları, kürkleri ve ormanın diğer ürünlerini Avrasya uygarlıklarından geçen İpek Yolu ticaret ağına akıttı.

Güney Nijerya'daki bazı tarım halkları, bu hayvanların daha iyi geliştiği kuzeydeki daha kurak bölgelerden karadan getirilen atları alıyorlardı. Kuzey Amerika'daki Mississippi Nehri ve Güney Amerika'daki Orinoco ve Amazon nehirleri, bu su yolları boyunca kano kaynaklı bir ticareti kolaylaştırdı. Karayipler'de ve Meksika ile Peru arasındaki Pasifik kıyısı boyunca işletilen büyük deniz kanolarında kıyı taşımacılığı vardı. Pasifik'te, Mikronezya adası Yap, Guam ve Palau Adalarını içeren ve büyük taş diskleri para olarak kullanan bir okyanus ticaret ağının merkeziydi. Aynı şekilde Tonga, Samoa ve Fiji halkı da evlenip aralarında hasır ve kanoların bulunduğu bir dizi mal alışverişinde bulundular. Afro-Avrasya dünyasının bin yıl veya daha uzun süredir yürürlükte olan büyük uzun mesafeli ticaret kalıpları, aralarındaki denge değişse de aynı şekilde 15. yüzyılda da devam etti. 13 ve 14. yüzyıllarda Moğol kontrolü altında gelişen İpek Yolu kara ağı, Moğol İmparatorluğu'nun dağılması ve vebanın yıkımının ürünlerine olan talebi azaltmasıyla 15. yüzyılda daraldı. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişi, Avrupa ve Çin arasındaki doğrudan ticari teması da engelledi, ancak Japonya, Kore ve Çin'den Güneydoğu Asya adaları ve Hint Okyanusu üzerinden okyanus ticareti önemli ölçüde arttı. Daha büyük gemiler, lüks ürünlerin yanı sıra tahıl gibi dökme malların ticaretini mümkün kılarken, daha karmaşık ortaklıklar ve kredi mekanizmaları ticaretin çarklarını yağladı. Bu geniş bölgenin çoğunda ortak bir İslam kültürü, aynı şekilde, Sahra-ötesi ticarete olduğu gibi, çok farklı halklar arasında malların geçişini de kolaylaştırdı.

15. yüzyılda bölgeler, ülkeler ve kıtalar arasında gerçekleşen hiçbir alışveriş ve iletişim türü henüz tam anlamıyla küresel değildi. Küresel etkileşimleri görebilmek için 16. yüzyılda Büyük Coğrafi Keşiflerin sonrasında Avrupa'nın genişlemesini beklemek gerekecekti. Afro-Avrasya, Amerika, Pasifik ve Okyanusya dünyalarının tam anlamıyla birbirine bağlanması aniden ve köklü bir şekilde gerçekleşmedi. Kesintisiz bir iletişim ağı 1500-2000 arasında 500 sene içerisinde meydana geldi. Avrupa halklarının küresel sahnedeki önemi son 500 yılda istikrarlı bir biçimde arttı. 1500'den son-

ra Batı Avrupa dünyanın en yenilikçi, en zengin, en güçlü, en çok taklit edilen parçası haline gelecekti. Avrupa dilleri ve Hıristiyan dini dünyaya yayılacaktı. 1500-1600 arasında, 16. yüzyılda, dünya ve dünya üzerindeki gezginleri gözden geçirmeye başlayacağımız bir sonraki sayıda görüşmek üzere.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- Acar, S. (2013). Rusya'dan Hindistan'a Bir Sergüzeşt: Afansiy Nikitin ve Seyahatnamesi, *Karadeniz Araştırmaları*, 36 (36): 71-82.
- Angiolello, G. M. (2011). *Fatih'in İçoğlanı Anlatıyor, Fatih Sultan Mehmed*. (çev. Pınar Gökpar). İstanbul: Profil Kitap.
- Babinger, F. (1953). Fatih Sultan Mehmet ve İtalya, *Belleten*, 17 (65): 41-82.
- Barbaro, J. (2022). *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*. (Çev. Tufan Gündüz) İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Bilgin, O. (1988). Abdürrezzâk es-Semerkindî. *TDVİA. Cilt: 1*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- De Clavijo, R. G. (2016). *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*. (Çev. Ömer Rıza Doğrul). İstanbul: Köprü Kitapları.
- De la Broquiere, B. (2000). *Bertrand de la Broquiere'in Denizşırı Seyahati*. (Çev. İlhan Arda, derl. Semavi Eyice). İstanbul: Eren Yayınları.
- Eyice, S. (1992). Bertrand de la Broquiere. *TDVİA. Cilt: 5*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- <https://dbe.rah.es/biografias/11040/ruy-gonzalez-de-clavijo>, Erişim tarihi: 22 Ağustos 2022.
- https://en.banglapedia.org/index.php/Fei_Hsin, Erişim tarihi: 01 Eylül 2022.
- <https://erenow.net/postclassical/crusades/379.php>, Erişim tarihi: 26 Ağustos 2022.
- <https://online.ucpress.edu/jmw/article/1/3/21/50995/The-Sense-of-Distance-and-the-Perception-of-the>, Erişim tarihi: 13 Ağustos 2022.
- <https://sourcebooks.fordham.edu/ihsp-travelers.asp#Medieval>, Erişim tarihi: 30 Ağustos 2022.
- https://www.academia.edu/43634941/Travellers_and_Painters_on_Ottoman_Territory, Erişim tarihi: 12 Eylül 2022.
- <https://www.nls.uk/collections/rare-books/collections/breydenbach/>, Erişim tarihi: 02 Eylül 2022.
- <https://www.notesonindianhistory.com/2021/04/from-venice-to-calicut-hieronimo-de.html>, Erişim tarihi: 13 Ağustos 2022.
- https://www.wikiwand.com/en/Travel_literature, Erişim tarihi: 19.09.2022.
- Kılınç, A. (2014). XV. ve XVII. Yüzyıllar Arasında Anadolu Üzerinden Kudüs'e Giden Batılı Seyyahlar ve Anadolu Hakkındaki İzlenimleri (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Manga, V. G. (2017). 13-15. Yüzyıllarda Katolik Seyyahlar Gözünden Türk İlleri (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mihailoviç, K. (2017). *Bir Yeniçerinin Hatıraları*. (Çev. Behiç Anıl Ekim ve Nuri Fudaylı Kıcıroğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mutlu, B. (2011). 15. Yüzyılda Hitay'da Bir Timurlu Sefir: Gıyaseddin Nakkaş'ın Hitay Gözlemleri, *Folklor/Edebiyat*, 18 (67): 125-136.
- Nikitin, A. (2019). *Üç Deniz Ötesine Seyahat*. (Çev. Serkan Acar). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Özerdim, Muhaddere N. (1950). Acaib-ül-Letaif (Hitay Sefaretnamesi) ile Çin Kaynakları Arasında İlgî, *AÜDTCF Dergisi*, 8 (3): 345-371.
- Pero Tafur (2016). *Pero Tafur Seyahatnamesi*, 9 Mayıs 1437-22 Mayıs 1438. (Çev. Hakan Kılınç). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ricci, G. (2005). *Türk Saplantısı Yeniçağ Avrupası'nda Korku, Nefret ve Sevgi*. (Çev. Kemal Atakay). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Schiltberger, J. (1997). *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*. (Çev. Turgut Akpınar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sheppard, L. A. (1935). *A Fifteenth-century Humanist Francesco Filelfo*. Londra: The Bibliographical Society.
- Sertkaya, S. (2019). 15. Yüzyıl İtalyan Seyyahlarının Gözüyle İran (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar, Giovan Maria Angiolello, Venedikli Bir Tüccar ve Vincenzo D'Alessandri'nin Seyahatnameleri (2021)*. (Çev. Tufan Gündüz). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Şakiroğlu, M. H. (1991). Angiolello, Giovanni Maria. *TDVİA. Cilt: 3*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Tyerman, C. (2006). *God's War: A New History of the Crusades*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Muhtelif Ciltler.
- Uzun Hasan-Fatih Mücadelesi Döneminde Doğu'da Venedik Elçileri, Caterino Zeno ve Ambrogio Contarini Seyahatnameleri (2006)*. (Çev. Tufan Gündüz). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Yıldız, M. K. (2019). İtalyan Seyyahlarına Göre Akkoyunlu-Osmanlı İlişkileri ve Türkmenler (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tablo 6. 15. Yüzyıl Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler

<i>Seyyah Adı</i>	<i>Kökeni</i>	<i>Eseri</i>	<i>Tarih</i>	<i>Gördüğü/Anlattığı Yerler</i>
<i>Bertrando de Mignanelli (Beltramo Mignanelli di Siena) (1370-1455 veya 1460) (Tüccar, maceraperest)</i>	Sienalı	Vita Tamerlani-Ruina Damasci	1401-1416	Suriye, Mısır vd.
<i>Johann (Hans) Schiltberger (Esir, seyyah, yazar) (1381-1440)</i>	Alman	Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)	1394-1427	Osmanlı, Timur devletleri toprakları
<i>Johannes Witte de Hese (tahminen 1400'ler) (Rahip?)</i>	Alman-Flaman?	"Itinerarium ad Jerusalem per diversas mundi partes" (Dünyanın Dört Bir Yanından Kudüs'e Yolculuk)"	1400'ler	Doğuya ve kutsal topraklara baştan sona uydurma ve hayali bir yolculuk, uydurma yerler
<i>Jean de Béthencourt (1362-1425) (Denizci-Kâşif)</i>	Fransız	-	1402	Kastilya adına Kanarya adalarını keşfetti.
<i>Ruy González de Clavijo (Elçi, seyyah, yazar)</i>	Kastilyalı	Timur Devri'nde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat	1403-1406	Osmanlı, Timur devletleri toprakları
<i>Guillebert de Lannoy (1386-1462) (Seyyah, diplomat, mabeynci)</i>	Flaman	Voyages et Ambassades	1403-1421	Kutsal topraklar-Kudüs (1404-1405); Kuzey Avrupa, Romanya, İstanbul, Suriye, Mısır ve Gelibolu (421-1422)
<i>Antoine de la Sale (1388-1462) (Saray görevlisi, yazar)</i>	Fransa	Excursion aux Îles Lipari (Lipari Adalarına Yolculuk)	1407	Lipari Adaları
<i>Fei Xin (Fei Hsin) (1385-1436) (Gezgin ve asker)</i>	Çinli	Yıldız Salınının Genel Araştırması	1409-1411 1411-1414 1417-1419 1431-1433	Hint Okyanusu, Doğu Afrika ve Arap yarımadası dolaylarına 45 ülke

Tablo 6. 15. Yüzyıl Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler (Devam)

<i>Seyyah Adı</i>	<i>Kökeni</i>	<i>Eseri</i>	<i>Tarih</i>	<i>Gördüğü/Anlattığı Yerler</i>
<i>Ciriaco de'Pizzicollı</i> (<i>Humanist, antikacı, Arkeolojinin babası</i>)	Anconalı	Epigrammata reperta per Illyricum a Kyriaco Anconitano (Roma, 1664), Cyriaci Anconitani nova fragmana notis illustrata , (Pesaro, 1763) ve Itinerarium (Floransa, 1742).	1412 1454	Edirne, İstanbul, Marmara ve Ege sahilleri ve adalar
<i>Ma Huan (1380-1460)</i> (<i>Gezgin ve tercüman</i>)	Çinli	Okyanus Kıyılarının Genel Araştırması	1413, 1421 ve 1431	Champa, Java, Sumatra, Palembang, Siam, Kochi, Hürmüz', Malakka, Aru, Sumatra, Trincomalee, Seylan, Kochi, Calicut, Zufar, Bengal, Chittagong, Sonargaon, Gaur, vd.
<i>Margery Kempe (1373-1440)</i> (<i>Mistik</i>)	İngiliz	The Book of Margery Kempe (Margery Kempe Kitabı)	1413-1415 1417	Kudüs'e hac Santiago de Compestela'ya hac
<i>Chen Cheng (1365-1457)</i> (<i>Yazar ve diplomat</i>)	Çinli	Batı Topraklarına Bir Yolculuğun Notları	1414, 1416 ve 1420	Semerkant, Herat (Timurlu toprakları)
<i>Caumontlu Nompar (1391-1446)</i>	Fransız	Voyaige d'oultremer en Jhéruusalem	1414 1419-1420	Santiago de Compestala, Kutsal topraklara yolculuk
<i>Christoforo Buondelmonti</i> (<i>Papaz, seyyah</i>)	Floransalı	Christoforo Buondelmonti (1465-1475) Liber Insularum Arcipelagi	1415-1430	Ege Adaları, Galata, Beyoğlu vd.
<i>Epiphane</i> (<i>Keşiş</i>)	Rus	Epiphane (1889) "Itinéaire a Jarusalem du moine Epiphane" In Mme. B. de Khitrowo, Itinéaires Russes en Orient. pp. 195-198. Genève: Imprimeri Jules-Guillaume Fick	1416	Kutsal topraklara yolculuk
<i>Siraceddin İbnülverdi</i> (<i>Coğrafyacı</i>)	Arap	Harîdetü'l-'acâ'ib ve ferîdetü'l-ğarâ'ib	1450	Avrupa, Afrika ve Arap ülkeleri

Tablo 6. 15. Yüzyıl Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler (Devam)

<i>Seyyah Adı</i>	<i>Kökeni</i>	<i>Eseri</i>	<i>Tarih</i>	<i>Gördüğü/Anlattığı Yerler</i>
<i>Hoca Gıyaseddin Nakkaş (Mirza Baysungur'un temsilcisi)</i>	Türk?	Acâibü'l-letâif	1419-1420	Çin
<i>Zosima (Diyakoz)</i>	Rus	Zosime (1889) "Vie & pèlerinage du diacre Zosime" in Mme. B. de Khitrowo, Itinéraires Russes en Orient. pp. 199-224. Genève: Imprimeri Jules-Guillaume Fick.	1419 1422	Kutsal topraklara yolculuk
<i>Niccolò de' Conti (1385/1395?-1469) (Tüccar)</i>	Venedik	India in the Fifteenth Century (15. Yüzyılda Hindistan)	1419-1444	Hindistan, Endonezya ve Çin
<i>Francesco Filelfo (Humanist, Balyos)</i>	Ancona	-	1420 1424	
<i>John Poloner? (15. yüzyıl)</i>	Alman ya da Leh	Description of the Holy Land	1421	Kutsal Topraklara Yolculuk
<i>İsimsiz (Hacı)</i>	Rus	Anonymous (1889) "Description de Constantinople". in Mme. B. de Khitrowo (1889) Itinéraires Russes en Orient. pp. 225-242. Genève: Imprimeri Jules-Guillaume Fick.	1424 1453	İstanbul, Kutsal topraklara yolculuk
<i>Giovanni Torzelo</i>	Floransa	-	1427-1439	II. Murad'ın sarayında yanında 12 sene (Edirne'de)
<i>Michault Taillevent (Şair)</i>	Fransa	-	1430	Jura Dağları (Alpler)
<i>Bertrandon de la Bro(c)quière (Ajan, hacı)</i>	Fransa	Bertrandon De La Broquiere'in Denizaşırı Seyahati	1432 1433	Kutsal topraklar, Anadolu, İstanbul, Balkanlar

Tablo 6. 15. Yüzyıl Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler (Devam)

<i>Seyyah Adı</i>	<i>Kökeni</i>	<i>Eseri</i>	<i>Tarih</i>	<i>Gördüğü/Anlattığı Yerler</i>
<i>İsimsiz (Hacı)</i>	Ermeni	S. Brock (1967) "a Medieval Armenian Pilgrim's Description of Constantinople" Revue de études Arméniennes, 4, pp. 81-103.	1434	İstanbul, Kutsal topraklara yolculuk
<i>Giosafat (Josaphat) Barbaro (1413-1494) (Diplomat, seyyah ve tüccar)</i>	Venedik	Di messer Iosofat Barbaro, gentliuomo veneziano, il viaggio della Tana e Persia (Anadolu'ya ve İran'a Seyahat)	1436-1452 1473-1479	Tana, İran, Çukurova, Güneydoğu ve Doğu Anadolu vd.
<i>Ferrara İlyas (Elijah of Ferrara) (Talmudist ve)</i>	Ferrara	-	1437-1438	Kutsal topraklara yolculuk
<i>Pe(d)ro Tafur (Seyyah, tarihçi, yazar) (1410-1484)</i>	Kastilya, İspanya	Pero Tafur Seyahatnamesi	1437 1438	Kutsal topraklar, Kahire, İstanbul, Edirne, Bursa vd.
<i>Abdürrezzâk es-Semerkindî (öl. 887/1482)</i>	İranlı, Timur İmparatorluğu	-	1441-1443, 1446	İran, Anadolu vb.
<i>John Capgrave (1393-1464)</i>	İngiliz	The Solace of Pilgrims (Hacıların Avuntusu)	1450	1450'deki Bağışlanma Yılında Roma'ya hac ziyareti
<i>Konstantin Mihailović (Ostravicalı Constantine) (Yeniçeri, yazar)</i>	Sırp	Bir Yeniçerinin Anıları	1451-1463	Osmanlı toprakları, Bohemya, Macaristan, vd.
<i>Nestor-İskender (Asker, yazar)</i>	Belarus-Osmanlı	"İstanbul Çar Şehrinin Hikâyesi (Şehrın Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)"	1452-1453	İstanbul ve şehrin Türkler tarafından fethedilmesi
<i>Nicolò Barbaro (Hekim)</i>	Venedik	Konstantiniyye Muhasarası Ruznamesi	1453	İstanbul
<i>Alvise Cadamosto (1432-18 Temmuz 1488) (Denizci, kâşif ve köle tüccarı)</i>	Venedik	Navigazioni	1455, 1466	Batı Afrika

Tablo 6. 15. Yüzyıl Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler (Devam)

<i>Seyyah Adı</i>	<i>Kökeni</i>	<i>Eseri</i>	<i>Tarih</i>	<i>Gördüğü/Anlattığı Yerler</i>
<i>Antoniotto Usodimare (Usus di Mare)(1416-1462) (Tüccar, kâşif)</i>	Ceneviz	Mektup	1455, 1456	Batı Afrika
<i>William Wey (veya Way) (1407-1476)</i>	İngiliz	The Itineraries of William Wey	1456, 1458, 1462	Santiago de Compestela, Kutsal topraklara yolculuk (2 defa)
<i>Jacobo de Promontorio de Campis (Tüccar, vakanüvis)</i>	Ceneviz		1460	İstanbul
<i>Pedro de Sintra (Portekizli kâşif)</i>	Portekizli	-	1461-1462	Liberya ve Sierra Leone
<i>Afanasy Nikitin (öl. 1474)</i>	Rus	A Journey Beyond the Three Seas, Travel Notes During His Journey to India in 1466–1472 (Üç Deniz Ötesine Seyahat)	1466-1472	Kazan Hanlığı, Astarhan Hanlığı, Akkoyunlu Devleti, Timurlu Devleti, Behmen Türk Sultanlığı, Osmanlı Devleti, Kırım Hanlığı toprakları (Rusya'dan Hindistan'a)
<i>Caterino Zeno (Diplomat ve seyyah)</i>	Venedik	Dei commentarii del viaggio in Persia	1471	İran, Polonya, Macaristan vd.
<i>Giovanni Maria Angiolello (Fatih'in esiri) (1451-1525)</i>	Venedik	A Short Narrative of the Life and Acts of the King Ussun-Cassano, by Giovan Maria Angiolello	1472-1481	İstanbul, Anadolu, İran vd.
<i>Hans von Waltheim (1422-1479) (Belediye Başkanı, tuz madeni işletmecisi)</i>	Alman	Die Pilgerfahrt des Hans von Waltheim im Jahre 1474	1474-1475	Provence'taki Meceilli Meryem'e adanmış ünlü bir hac yeri olan Saint-Maximin-la-Sainte-Baume
<i>Ambrogio Contarini (Venedik'in İran büyükelçisi) (1429-1499)</i>	Venedik	Il viaggio del magnifico del messer Ambrosio Contarini, ambasciadore della illustrissima Signoria di Venezia al gran signore Ussuncassan, re di Persia	1474-1477	Orta Avrupa, Ukrayna, Kırım, Kafkasya, İran

Tablo 6. 15. Yüzyıl Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler (Devam)

<i>Seyyah Adı</i>	<i>Kökeni</i>	<i>Eseri</i>	<i>Tarih</i>	<i>Gördüğü/Anlattığı Yerler</i>
<i>Domenico Romano</i>	Venedik	Viaggio d'un mercante nella Persia (Bir Tüccarın İran'daki Seyahati)	1470'ler ve sonrası	Anadolu'nun doğusu, Azerbaycan, İran vd.
<i>Felix Fabri (1440-1502)</i>	Alman	Evagatorium	1480-1483	Kutsal topraklara yolculuk
<i>Bernhard von Breydenbach (1454-1497)</i>	Alman	Peregrinationes in Terram Sanctam	1483	Kutsal topraklara yolculuk
<i>Conrad Grünenberg (öl. 1494)</i> (<i>Darphane sorumlusu, mühür ve arma meraklısı</i>)	Alman	Beschreibung der Reise von Konstanz nach Kudüs (Konstanz'dan Kudüs'e Yolculuğun Tarifi)	1486	Kutsal topraklara yolculuk
<i>Bertinorolu Rabbi Obadiah (1445-1515)</i> (<i>Haham</i>)	İtalyalı Yahudi	Mektuplar	1486-1488	Kutsal topraklara Yolculuk
<i>Isaie (Keşiş)</i>	Rus	Isaie (1889) "Récit de la Sainte-Montagne d'Athos, par le moine Isaie" In Mme. B. de Khitrowo (1889) Itinéraires Russes en Orient. pp. 259-266. Genève: Imprimeri Jules-Guillaume Fick	1489	Kutsal topraklara yolculuk
<i>Pietro Casola (1427-1507):</i>	Milanolu	Canon Pietro Casola's Pilgrimage to Jerusalem in the Year 1494	1494	Kutsal topraklara yolculuk
<i>Gerolamo (Hiernemio) di Santo Stefano (Tüccar)</i>	Cenevizli	Mektup	1494-1499	Aden, Hindistan, Maldivler vd.
<i>Arnold von Harff de Cologne (Şövalye)</i>	Alman	The Pilgrimage of Arnold von Harff, Knight, from Cologne	1496 1499	Çeşitli kutsal yerlere hac yolculukları
<i>Gilles le Bouvier (Diplomat)</i>	Fransız	Le Livre de La Description Des Pays	15. yüzyıl	İngiltere, İskoçya, Almanya vd.
<i>Laskaris Kananos (Lascaris Cananus):</i>	Yunan		15. yüzyıl	Norveç, Kuzey Avrupa ülkeleri

Turizm Tarihi İncelemeleri



Murat HANILÇE

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu (1996). Yüksek lisans derecesini Gaziosmanpaşa Üniversitesinden Yığınçağ Tarihi dalından (2009), doktora derecesini de Gaziosmanpaşa Üniversitesinden Yeniçağ tarihi dalından aldı (2014). Bayburt Üniversitesinde okutman olarak çalışmaya başladı (2009). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde öğretim görevlisi olarak atandı (2010). Doçentlik unvanını Yığınçağ Tarihi alanında aldı (2019). Hâlen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları kent tarihi, Osmanlı tarihi, Avrupa tarihi, ulaşım ve haberleşme tarihi, seyyahlar ve seyahatnamelerdir.